O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ
Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2004-yil, 2-iyul • № 26 (3752)

ДАВЛАТ ҲУМОСИ

БУГУН — ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ ГЕРБИ ҚАБУЛ ҚИЛИНГАН КУН

Бундан 12 йил муқаддам айни 2 июл куни мустақил ўзбек давлати рамзларидан бири — гербимиз тасдиқланган эди. Бу кун бизнинг чинакам озодлигимиз, ҳурлигимиз тимсоли тасдиқланган сана сифатида алоҳида аҳамиятга эга. Бинобарин, бу кунлар эрксевар аждодларимиз орзуси эди. Зокиржон Фурқатнинг қуйидаги мисралари бунга далил:

Сояи Тангри насиб этгай
санинг бошингга ҳам,
Зоил ўлмас бобақо
давлат ҳумосидин, бегим.

Ўзбек давлатчилиги таназзулга юз тутган, юртимиз босқинчилар томонидан забт этилган оғир замонда шоир кўнглидан тўкилган бу мисралар теран мазмунга эга. Ундаги "сенинг бошингдан **давлат ҳумоси**нинг кетиши бобақо (доимий) эмас", деган мазмун ва бугун давлатимиз гербида ҳумо тасвири акс этиши шунчаки тасодиф эмасдек...

Бугун миллатимиз бошига Тангри сояси насиб этди. Ўз давлат рамзлари — байроғи, герби ва мадҳиясига эга жонажон Ўзбекистонимиз жаҳон ҳамжамиятида ўз нуфузига эга. Ўзи танлаган тараққиёт йўлидан буюк келажак сари дадил одимламоқда. Шунинг ўзи катта бахт эмасми? Бошимизда давлат ҳумоси нурли истиқбол сари қанот қоқмоқда. Бахтиёрлик шу эмасми? Иқболингга кўз тегмасин, истиқболинг нурли бўлсин, юртим!

А.ҲАКИМОВ

ОНАЛАР ТАРБИЯ ҚИЛАР МИЛЛАТНИ

Бошқа миллатларни билмадим-у, бизда аёлга — онага эътибор ҳар доим ҳам баланд бўлган. Шу боис жаҳонга Бибихоним, Зебуннисо, Нодирабегимларни берган бу миллат. Улар ўз истеъдоди, ҳатто бутун бир мамлакатни идора этиш салоҳияти билан ўзбек аёлининг тимсоли даражасига кўтарила олганлар. Бугун аёлларга эътиборнинг давлат сиёсати даражасига кўтарилгани ҳам тарихий анъаналарнинг муносиб давом эттирилаётгани далилидир. Жорий йилнинг 25 майида "Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги Президентимиз Фармони ва 30 июнда Фармон ижросини таъминлаш чора-тадбирлари дастурига оид ҳукуматимиз қарори қабул қилингани ҳам бу фикрни тасдиқлайди.

Мазкур ҳужжатларнинг аҳамияти шундаки, уларда хотин-қизлар қўмитасининг ваколати аниқ белгилаб берилган. Қўмитанинг расмий-маъмурий фаолият билан эмас, хотин-қизларнинг барча турдаги муаммоларини ҳал этиш, улар манфаатини ҳимоя қилиш билан шуғулланиши зарурлиги алоҳида таъкидланган.

Қарорда тўғри кўрсатилганидек, аёллар муаммоларини ҳал этишда, уларнинг оила, жамият ва давлат қурилиши вазифаларини ҳал этишдаги ролини оширишда хотин-қизлар қўмиталарининг уларга мўлжалланган матбуот органлари ва нашрлар билан алоқасини талаб даражасига кўтариш катта аҳамиятга эга. Бинобарин, хотин-қизлар савияси, уларда фуқаролик позициясининг шаклланиши даражаси мазкур матбуот органларида чоп этилаётган материалларга кўп жиҳатдан боғлиқ.

Ёш авлодни аёл тарбиялайди. Миллатнинг истиқболи ёш авлоднинг нечоғлик баркамол бўлиб ўсишига, бошқача айтганда, аёлнинг тарбиясига боғлиқ. Шу маънода, аёлга муносабат масаласи, қайсидир даражада, келажакка муносабат масаласидир. Шунинг учун Қарордаги "Аёлларнинг муайян қисми, айниқса, қишлоқ жойларда хотин-қизлар қўмиталарининг эътиборидан четда қолмоқда, улар ўз ҳолига ташлаб қўйилган ва шу боис турли, жумладан, бузғунчи кучларнинг таъсир объектига айланмоқда" деган таъкид жамиятнинг ҳар бир аъзосини сергаклантирмоғи, огоҳ этмоғи зарур. Бунда хотин-қизларни иш билан таъминлаш алоҳида аҳамиятга эга. Зеро, "уларни ишга жойлаштиришга ҳар томонлама кўмаклашиш, аёллар тадбиркорлигининг турли шаклларини ривожлантириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш" доимий ишлайдиган комиссиянинг асосий вазифаси этиб белгилангани бежиз эмас.

Қарорда, бундан ташқари, хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, оналик ва болаликни муҳофаза этиш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратилган. Бу соҳадаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ижросини таъминлаш зарурлиги қайд этилган.

Шуларнинг ўзиёқ хотин-қизларга эътибор масаласининг умумдавлат ишига айлангани далилидир. Бинобарин, ҳар жиҳатдан баркамол аёлгина комил фарзандларни тарбиялай олади. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон жамиятни барпо этишдек улуғ ниятлар фақат шу орқали амалга ошиши мумкин. Шу маънода, миллатимиз раҳнамосининг мазкур фармони ва ҳукуматимиз қарори тарихий аҳамиятга эга.

Н.ЖАББОРОВ

САЙЛОВ ВА ОАВ

Икки палатали парламент ижтимоий-сиёсий ҳаётимизда катта воқеа бўлиши шубҳасиз. Жаҳон ҳамжамиятининг ҳам бунга қизиқиши катта.

Бўлажак сайловларга тайёргарлик кўриш жараёнлари, унинг аввалгиларидан фарқли жиҳатлари ҳамда икки палатали парламент ва унинг аҳамияти ҳақида телевидение, радио, газета ва журналларда чиқишлар қилинмоқда. Зеро, аҳолининг сиёсий фаоллиги ва ҳуқуқий онгини ўстиришда бунинг аҳамияти катта.

1 июл куни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисида "Ўзбекистон Республикасида транспарент (ошкора ва очиқ) сайлов жараёнининг механизмлари: кузатувчилар ва ОАВ ҳуқуқий мақоми ҳамда Ўзбекистон Республикаси сайлов тўғрисидаги қонун ҳужжатларида сайлов жараёнлари ёритилишини таъминлаш" мавзуида семинар-тренинг бўлиб ўтди.

Семинар-тренингда Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси раиси Б.Мустафоев, комиссия раисининг ўринбосари С.Ҳожиева, Олий Мажлис Матбуот ва ахборот қўмитаси раиси Ў.Ҳошимов, Ўзбекистон журналистлар уюшмаси раиси Ш.Ғуломов, Фуқаролик жамиятини ўрганиш институти раҳбари, профессор Ф.Муминов, Марказий сайлов комиссияси аъзоси Ж.Содиқов, сиёсий партиялар етакчилари ва журналистлар иштирок этдилар.

Ф.МАҲКАМОВ

ТИЛЛАРДА ВАТАН МАДҲИ

Юртбошимиз Ислом Каримовнинг: "Энг гўзал ва дилбар қўшиқлар ҳам Ватан ҳақидаги қўшиқлардир. Бундай жозибадор қўшиқлар эл-элатларни бирлаштиради, уларни тинч-тотув ва осойишта яшашга, Ватанни ҳар жиҳатдан юксалтиришга, кўз қорачиғидай авайлаб-асрашга ва кўксини қалқон қилиб ҳимоя қилишга даъват этади", деган сўзлари нақадар ҳаққоний эканини Ўзбек Миллий академик театрида ўтган "Ўзбекистон қўшиқ байрами"нинг Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги тасарруфидаги олий ўқув юртлариаро якунловчи босқичи яна бир бор кўрсатди.

Кўрик-танлов қатнашчиларини Олий ва ўрта махсус таълим вазири Р.Қосимов, Ўзбекистон Қаҳрамони, Ўзбекистон халқ шоири А.Орипов самимий қутладилар. Мазкур қўшиқ байрами нафақат талабаларнинг, балки шоирлар, бастакорлар ва ўқитувчи-мураббийларнинг ҳам байрами эканини таъкидлаб, барча жамоаларга муваффақият тиладилар.

Шундан сўнг Тошкент шаҳридаги олий ўқув юртлари, Жиззах политехника институти, Гулистон давлат университети ҳамда Тошкент вилояти педагогика институти жамоалари ўз дастурларини ҳайъат аъзолари ва томошабинлар ҳукмига ҳавола этдилар.

Самарқанд давлат университетининг "Гулдаста" бадиий жамоаси "Ватан зикри" композицияси учун Гран-при билан тақдирланди.

Тошкент давлат техника университетининг "Муҳандис" бадиий жамоаси "Шодиёна Ўзбекистонда" (Н.Нарзуллаев шеъри, Д.Қодирова мусиқаси) қўшиғи билан биринчи ўринга сазовор бўлди.

Иккинчи ўрин Тошкент давлат педагогика университети ("Гулгун Ватан", Ҳ.Ҳасанова шеъри, А.Назаров мусиқаси) ҳамда Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат технологияси институтига ("Камалаклар жилоси", Н.Нарзуллаев шеъри, Ҳ.Ғайбуллаев мусиқаси) берилди.

Ўзбекистон Миллий университети, Шарқшунослик институти, Жаҳон тиллари ҳамда Фарғона давлат университетлари жамоалари учинчи ўринга сазовор бўлдилар.

МАЪРИФАТ МИНБАРИ

Ўтган аср тонгида юзага келган ўзбек журналистикаси бизнинг замонамизгача, шубҳасиз, салмоқли ютуқларни қўлга киритди. Маҳмудхўжа Беҳбудий таъбири билан айтганда, у миллат ҳаётидаги муваффақиятларни ҳам, муаммоларни ҳам акс эттирувчи чинакам ойнага айлана олди.

Оммавий ахборот воситалари, хусусан, газетчилик ҳақида мулоҳаза юритганда, миллий журналистикамиз бонийларидан бўлган Зокиржон Фурқатнинг қуйидаги сўзлари хотирга келади: "Газет муаллифиға керакким, инсофпеша ва ростандиша бўлғай. Нолойиқ ва номуносиб сўзларни газетга солмағай ва ёзғон каломидин ўқиғувчиларға нафъ ва фойда ҳосил бўлғай. Агар бир ҳикоят ёзса ҳам анинг заминида бир фойдалик мазмуни бўлғай, Хорижия ва дохилия аҳволотидин ёзса, адл ва инсоф юзидин ростлиқ бирла ёзғайким, эътибор ва истиҳсонға лойиқ бўлсун".

Миллий матбуотчилик эндигина шаклланаётган бир пайтда айтилган бу сўзлар, орадан қарийб бир аср ўтган бўлса-да, ўз аҳамиятини йўқотган эмас. Бинобарин, журналистика аралашмайдиган мавзу, у кириб бормайдиган эшик йўқ. Шундай бўлгач, унинг мезони — ҳақиқат, мақсади — маърифат бўлмоғи керак. Токи, Фурқат таъбири билан айтганда, "ўқиғувчиларға нафъ ва фойда ҳосил бўлғай".

Шу маънода, ўзбек журналистикаси ўз вазифасини муносиб даражада уддалаб келмоқда. У сўз эркинлигининг таъминланиши нуқтаи назаридан ҳам, моддий-техник имкониятлари жиҳатдан ҳам дунёдаги бирон мамлакат ёки миллат журналистикасидан кам эмас. Лекин бу дегани ҳеч қандай муаммо йўқ, дегани ҳам эмас. Бу муаммолар, биринчи навбатда, тайёрланаётган журналист кадрлар сифати билан боғлиқ.

Сир эмас, бугун мамлакатимиздаги бир неча олий ўқув юртларида журналистлар тайёрланади. Улар орасида жуда билимдонлари, замон талабларига тўла жавоб берадиган истеъдодлар бор, шубҳасиз. Лекин, таассуфлар бўлсинки, бу соҳага адашиб кириб қолганлари, оғирнинг устидан, енгилнинг остидан ўтишни одат қилиб, журналист деган шарафли ва масъулиятли номни оқлай олмаётганлари ҳам мавжуд.

Бунга, бир томондан, ўзимиз ҳам айбдормиз, назаримда. Чунки айрим нашрларда айнан кириш имтиҳонлари олдидан "Ўғлим (ёки қариндошимнинг боласи) журналистика факултетига ҳужжат топширмоқчи. Бирон кичикроқ хабар ёки мақолага унинг фамилиясини қўйиб юборсангиз", мазмунидаги илтимослар кўпайиб қолади. Кўнгли бўш касбдошимиз таниши ёки оғайнисининг кўнглини ранжитишдан кўра ҳожатини чиқаришни афзал билади. Натижада, ҳали қўлига бирор марта қалам ушламаган, бир сатр сўз қоралаб кўрмаган "эркатой"нинг номидан мақолалар чиқади. У журналистика факултети талабаси бўлади. Саводсиз "журналист"лар сафи биттага кўпаяди. Унинг ўрнига ўқишга кириши мумкин бўлган, эҳтимолки, журналист дипломини олишга ундан юз карра ҳақлироқ бир истеъдод олий ўқув юртига кира олмайди.

Хўш, бундан ким ютади? — Бир олғир ютади. Ким ютқазади? — Мамлакат, миллат, журналистика. Айтинг, бу ҳақда ким ўйлаши керак?

Яна бир муаммо: бугун мамлакатимизда матбуот нашрлари сони ҳар қачонгидан ҳам ошди. Лекин, афсуски, сифати ҳақида бундай деб бўлмайди. Энг ачинарлиси, айнан олди-қочди мавзуларни ёритаётган нашрларнинг бозори чаққон. Нега? Бу ҳақда жиддий ўйлашимиз керак? Балки обрўбрў нашрларимиз ўқувчининг талаб ва эҳтиёжларини чуқур ўргана олмаётгандир? Эҳтимол, ёзув услубимизни ўзгартиришимиз керакдир? Мана шу "балки"лар ва "эҳтимол"лар хусусида бош қотиришимиз, ўз фаолиятимизга танқидий кўз билан қарай олишимиз зарур.

Муаммолардан яна бири: бир замонлар кўплаб ададда нашр этилган, ўзининг муносиб ўрнига, нуфузига эга бўлган айрим нашрларимиз моддий жиҳатдан ночор ҳолга тушиб қолмоқда. Бугунги бозор ислоҳотлари синовларига дош бера олмаяпти. Хўш, нима қилмоқ керак?

Таъкидлаш жоизки, муаммони кимдир келиб ҳал қилиб беради, "олма пиш, оғзимга туш" деб ўтирадиган замон ўтди. Изланмоқ, изланмоқ ва изланмоқ керак...

Бугун хусусий мулкка ва тадбиркорликка кенг йўл очилди. Мулкдорлар қатлами шаклланаяпти. Уларнинг ичида топганини арзон обрў учун сарфлайдиганлар қатори, маърифатни қадрлайдиганлари ҳам, шукрки, бор. Маърифатга мойил, миллатпарвар мулкдорлар имкониятидан фойдаланишимиз керак.

Президентимиз 26 июл куни матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлари куни муносабати билан йўллаган табригида бугун журналистлар олдида турган долзарб муаммоларга эътибор қаратдилар.

Улардан биринчиси сифатида мамлакатимиз раҳбари халқимиз манфаатларини ҳимоялаш масаласига алоҳида тўхталди. Бинобарин, Юртбошимиз тўғри таъкидлаганидек, ҳимоялаш кенг маънони англатади. "Миллатни миллат, халқни халқ қиладиган азалий урф-одат ва миллий-диний қадриятларимизни асраб-авайлаш, миллий ғоямиз бўлмиш юрт тинчлиги, Ватан равнақи ва халқ фаровонлигига эришиш учун ўз маҳорати ва истеъдодини бағишлаш, юртимизга қарши қаратилган информацион хуружларга зарба бериш" — булар ҳаммаси халқимиз манфаатларини ҳимоялаш демакдир.

Бир нарсага иқрор бўлишимиз керак, ҳақиқатан ҳам "мафкура полигонлари ядро полигонларидан кучли". Шундай экан, Юртбошимиз таъбири билан айтганда, "тақдир-қисмати доимо халқ билан боғланган, ҳаётнинг энг қайноқ, энг оғир, ҳал қилувчи жабҳаларида бўлиб, эл-юртнинг қувонч ва ташвишлари, умид ва интилишларини чуқур ҳис қиладиган ва ифода этадиган ноёб касб эгалари" бўлган журналистлар чинакамига маърифат тарғиботчиларига айланишлари зарур. Зеро, жамиятни юксалтирувчи, уни тараққиёт сари элтувчи ягона куч маърифатдир. Чин маънодаги маърифат минбарига айлангандагина матбуот ўз вазифасини муносиб даражада адо этиши мумкин.

Нурбой АБДУЛҲАКИМ

Қари толга суяб
Йрғай асони,
Оқсоқол сўрига аста ёнбошлар.
Хаёлидан ўтказар кори дунёни:
«Э, ҳозирги ёшлар,
Ҳозирги ёшлар!»

Ҳозирги ёшларни кузатар эканман, беихтиёр Эркин Воҳидовнинг мазкур шеъри хаёлимдан ўтади.

Ҳозирги ёшларни кўриб, ўзимнинг масъум талабалик давримни эслайман, бугунги ва ўтмиш ёшларини таққослайман. Ҳар бир катта ёшдаги одам биладики, фарқ ер билан осмонча. Бу ҳолни ёмон демоқчи эмасман. Бинобарин, жамият мудом тараққийда бўлади. Вақт ўтиб ёшларимиз катта бўлишгач, фарзандларига нисбатан улар ҳам ҳайратланар, эҳтимол.

КУЮНЧАК ГАЗЕТХОН ЁЗАДИ

ҲОЗИРГИ ЁШЛАР

Талабанинг асосий вазифаси — ўқиш, билим олиш. Улар келажакда Ватанига хизмат қиладиган, унинг равнақи учун ўзининг муносиб ҳиссасини қўша оладиган бўлишлари керак. Улар эса бунга иккинчи даражали деб қарашади. Илм олишга, ўзларининг тили билан айтганда, «вақт ўлдириш» учун боришади. Китобга бўлган муносабат ҳам қувонарли эмас. Кутубхона, китоб дўконларига киришга улар вақт топа олмаслар. Тунлари базмларга бориб, «кўнгилхушлик» қиладилар. Кийиниш маданияти ҳақида гапирмаса ҳам бўлади. Буни замонга ёки «мода»га боғлаб бўлмайди. Чунки уларнинг акси ўлароқ, ҳавас қилса арзигудек изланувчан талабаларимиз ҳам бор.

Биз ёшлардаги мана шундай изланувчанлик руҳини сўндирмаслигимиз, уларни ёруғ истиқболга ишонч ҳиссида тарбиялашамиз керак.

«Бизга хаёл эди,
Туш эди фақат
Тўкин дастурхону лаззатли ошлар.
Бахти боқий бўлсин,
Аммо бу жаннат
Қадрин билармикан Ҳозирги ёшлар!»

Наргис ИСОҚОВА, ўқитувчи

Фарғона

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИДА

КУТИЛГАН АДАБИЙ БАЙРАМ

Шеърият ихлосмандлари ҳар бир янги асар, янги шеърий китоб нашрини интиқиб кутадилар. Айниқса, бу асар китобхонлар томонидан яхши қабул қилинган, ўзига таниш шоирнинг китоби бўлса.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида яқинда бўлиб ўтган таниқли шоир Мирпўлат Мирзонинг "Сайланма"си тақдимоти қатнашчиларда ана шундай илиқ таассурот қолдирди. Чунки, Мирпўлат Мирзо эл таниган адиб, уни нафақат шоир, балки таржимон ва ношир сифатида ҳам кўпчилик билади. Шунинг учун ҳам "Сайланма" нашри кутилган адабий байрамлардан бири бўлди, дейиш мумкин.

Тақдимотни Ёзувчилар уюшмаси раиси, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Орипов кириш сўзи билан очди. Шоир Минҳожиддин Мирзо бошқарган йиғин қизғин фикр алмашув тарзида ўтди. Сўнгра уюшма шеърият кенгашининг раиси шоир Жуманиёз Жабборов янги китобнинг аҳамияти, хусусиятлари ҳақида гапирди. "Сайланма" тақдимотида қатнашган шоир ва адиблар Ҳалима Худойбердиева, Носир Фозилов бу китобнинг ўзига хос сифатлари ҳақида сўзладилар. Таржимашунос олимлар Мирпўлат Мирзо таржималарининг аҳамияти ҳақида фикр юритдилар. Кўпчиликда яхши таассурот қолдирган адабий кеча шеърхонликка уланиб кетди.

Адиб Носир Фозиловнинг бундай йиғинларни тақдимот шаклида эмас, шоирнинг адабий кечаси шаклида ўтказиш керак, деган таклифи маъқулланди. Табиийки, бундай ижодий кечаларнинг мунтазам ўтказиб турилиши адабий жараённинг жонланишига, миллий адабиётимиз равнақига хизмат қилади.

Шамсиё БОЛТАБОЕВА

БИЛДИРИШ

Бугун 2 июл соат 10.00 да Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида шоир ва адиб Сайёр хотирасига бағишланган адабий анжуман бўлади. Анжуманга ёзувчининг сафдошлари, адабиётшунос олимлар,ноширлар, журналистлар ва барча адабиёт мухлислари таклиф этилади.

Манзил: Мустақиллик майдони, Ж.Неру 1-уй.
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

СОЗАНДАЛАР БЕЛЛАШУВИ

Ўзбекистон Маданият ишлари вазирлиги «Ўзбек халқ чолғулари ёш ижрочи-созандаларнинг Республика кўрик-танлови»ни анъанавий тарзда ўтказиб келмоқда. Бу йилги танлов 19-30 июн кунлари Ўзбекистон давлат консерваториясида бўлиб ўтди.

Ушбу тадбирни ўтказиш ва унинг мақсадлари ҳақида тадбир ташкилотчиларидан бири, вазирликнинг Фан ва ўқув юртлари, кадрларни қайта тайёрлаш бошқармаси бошлиғи **Ўрозали ТОШМАТОВ** шундай деди:

— Танловда республикамизнинг 35 ёшгача бўлган юздан зиёд истеъдодли созанда-ижрочилари иштирок этишди. Тадбир уч босқич ва уч йўналишда ўтказилди: дамли урма торли ва урма зарбли чолғулар ҳамда камонли чолғулар бўйича.

Танлов шартларига биноан иштирокчилар Ўзбекистон композиторлари ижодидан, жаҳон ва ҳамдўстлик давлатлари бастакорлари асарлари, ўзбек халқ мусиқаси, моҳирона ижро техникасига оид асарлардан, композиторлик ижодидан намуналар, якканавоз тарзда, оркестр жўрлигида ўз маҳоратларини намойиш этишди.

Қатнашчилар пойтахтнинг диққатга сазовор жойларида бўлиб, устоз санъаткорлар, таниқли созанда-ижрочилар билан ижодий мулоқотлар қилдилар, давра суҳбатларида иштирок этдилар.

Тадбирдан кўзланган мақсад катта. Аввало танлов иштирокчилари бой тажриба мактаби билан ошно бўлдилар, ёру дўст орттирдилар, жаҳон ва ўзбек санъати дурдоналаридан баҳраманд бўлдилар.

Маълумки, республикамизнинг ёш созандалари, асосан, фортепиано, скрипка, пуфлама чолғулар бўйича халқаро танловларда иштирок этишади. Назаримда, миллий чолғулардан иборат халқаро танловлар ташкил этиш учун республикамизда жуда катта имкониятлар бор. Шундай танловларни ташкил этсак, миллий мусиқамиз ривожига ҳисса қўшиш билан бирга, бошқа давлатларга унинг жозибали, сеҳрли оҳангини етказишга ҳам эришган бўлардик.

Ўзбек миллий чолғулари ижрочиларининг II республика кўрик-танлови ғолиблари аниқланиб, 11 нафар иштирокчи I мукофот ва лауреатлик унвони билан, 12 нафар иштирокчи II даражали мукофот ва лауреатлик унвони, 7 нафари III даражали мукофот ва лауреатлик унвони билан, 3 нафар иштирокчи Диплом, 2 нафари эса «Умид дипломи» билан тақдирландилар.

М.КАРИМОВА

КЎРГАЗМА ЗАЛЛАРИДА

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, уруш ва меҳнат фахрийси, мусаввир Ҳикмат Раҳмонов таниқли мўйқалам соҳибларидан бири эди.

Ҳ.Раҳмонов замондошлари С.Абдуллаев, З.Иноғомов, Ҳ.Ортиқов ва бошқа рассомлар қатори ижод қилиш баробарида мактабларда дарс берди, тўгаракларни бошқарди.

Иккинчи жаҳон уруши жанг майдонларида жасорат кўрсатиш билан бирга, қаламда бўлса-да, қуролдош дўстларининг суратларини чизарди.

ҲАЁТ ЖИЛВАЛАРИ

"Жангчи рассом" сифатида танилган Ҳикмат Раҳмонов урушдан орден-медаллар билан қайтди. Шундан сўнг у ижод билан фаол шуғулланди. Бир неча шахсий кўргазмалари намойиш этилди, кўплаб мухлислар орттирди.

Мусаввирнинг "Асли ўзинг чиройлисан", "Қўша қариганлар", "Тўйлар муборак", "Чўпон оиласи", "Узум узиш", "Мешкобчи бобо", "Қўриқ ерлари", "Қилпиллама", "Қизлар совғаси", "Тушлик тайёр" каби асарлари, Форобий, Фузулий, Нодира, Увайсий, Абдулла Авлоний, Сўфизода каби алломаю шоирлар қиёфалари акс этган портретлари миллий тасвирий санъатимизнинг яхши намуналаридан бўлиб қолди.

Яқинда халқимизнинг етук мусаввир-педагогларидан бири Ҳикмат Раҳмоновнинг 90 йиллиги муносабати билан Замонавий санъат марказида "Бизнинг мерос" туркумидан хотира кўргазмаси очилди. Кўргазмада мусаввир ижодининг сара намуналари намойиш этилди.

МАШҲУР ҲИКОЯЛАРНИНГ ЯНГИЧА ТАЛҚИНЛАРИ

Миллий театр репертуаридан ўрин олган "Ўтган замон ҳангомалари" халқимизнинг машҳур шоири Ғафур Ғулом юбилейи муносабати билан дунёга келган бўлиб, у буюк алломанинг "Шум бола", "Ҳасан Кайфий", "Менинг ўғригина болам" асарлари асосида яратилган. Бироқ уни саҳналаштиришда анъанавий инсценировка услубидан фой-

Ўзбек Миллий академик драма театрининг "Ўтган замон ҳангомалари" спектакли хусусида

даланилмаган. Асар устида иш бошлаган драматург Усмон Азим ҳикоялар воқеалари ва қаҳрамонларини танлаб олиб, уларни маълум бир сюжет асосида драматургия талабларига бўйсундирган. Натижада Ғ.Ғулом асарлари сюжет линияларидан бироз фарқли, ўзига хос янги асар дунёга келган. Бунга драматург ўз фантазиясини ишга солиб, тилга олинган ҳикоялардаги воқеалар мазмунини кенгайтириш ҳисобига эришган.

У.Азим драматургия имкониятларидан ўринли фойдалангани туфайли саҳна асарида Ғ.Ғулом қаҳрамонлари қаторида янги, ўзига хос, такрорланмас образлар бўй кўрсатади. Ғафур Ғулом асарлари адиб хаёлоти парвозини таъминлаган манба бўлиб хизмат қилади. Етимлари билан қора кунларни бошидан кечираётган эсада, уйига тушган ўғрига ҳам илтифотли бўлган Рокия буви, ҳалол меҳнат ва ақл-фаросатни улуғлаган Ҳасан Кайфий, турмуш ташвишлар туфайли ўз ёшига нисбатан эрта улғайган шум бола билан боғлиқ воқеалар нафақат бир-бирини тўлдиради, шунингдек, уларнинг ҳар бири ўзига хос маъно ташийди. Қолаверса, уларнинг ҳар бири ижодкорнинг қалб кўри, меҳри билан янада тўлиб, янада ёрқинроқ намоён бўлади. Драматург устоз адиб асарларидан олинган воқеаларга суянган ҳолда комик вазиятлар яратади. Тўғри, асар комедия жанрида эмас. Унда кулгили саҳналар маҳзун кўринишлар билан алмашиб туради.

Хусусан, асарнинг дастлабки саҳнаси автобиографик характердаги "Менинг ўғригина болам" ҳикояси асосида бошланади. Бироқ ижодкор асар боши-

даги бу руҳ билан ўралашиб қолмайди, шунингдек, туйғу ва кечинмалар таҳлилига берилмайди ҳам. Спектакл воқеалари "Ҳасан Кайфий" ҳикояси воқеалари билан қўшилиб кетади. Натижада ижодкорнинг бутун диққати характерлар мантиғи билан туғилган комик вазиятларни ва деталларни тасвирлашга қаратилади. Бора-бора юмор сатирага айланади. Сатирик руҳга эса спектаклда шартлилик принципига амал қилиш орқали эришилган. Ижодкорлар қўллаган ушбу услуб жанр доирасида ўзини тўла оқлаган: у ҳаёт ҳақиқатини очишга, характерларни ҳаққоний ёритишга хизмат қилган. Рокия буви ва унинг набиралари ўртасидаги суҳбат баробарида жонланадиган эртак спектакл сюжетини ҳаракатга келтиради. Эртак воқеалари сизни ўтган кунларга етаклайди ва саҳнада аста-секинлик ила барча даврлар учун муҳим аҳамият касб этган ҳаётий муаммолар ва турмуш ташвишлари бўй кўрсатади. Ижодкорлар уларни кетма-кет кўрсатиш изидан бормайдилар. Уларнинг асосий мақсади — асар воқеаларига томошабиннинг ўз муносабатини шакллантириш. Рокия бувининг ўғри билан муносабатларидаги оддийлик, ҳамдардлик сизга ҳам кўчади. Ҳар қандай оғир шароитда ҳам инсонийлик, одамийлик, меҳр-шафқат туйғуларини сақлаб қолган халқнинг буюклигига яна бир бор имон келтирасиз. Қалбингизда ўғрига ҳам карамли халқингиздан фахр ҳиссини туясиз.

Спектаклда ҳар бир ҳаракат маълум маъно ташийди. Масалан, Шум боланинг барчага болалигидан таниш қўшиғини олинг: "... Отим орик манзилимга етолмайман, е..." Шум бола томонидан қувноқ оҳангда жаранглаган халқнинг ўтмишдаги аянчли кунлари ҳақидаги қўшиқнинг омма тилида маҳзунлик касб этишида ҳам маълум бир маъно мужассам. Актёрлар ҳам спектаклда ўзига хос образлар яратадилар. Спектаклнинг оммавий саҳналари, айниқса, яхши ишланган. Очиғи, сўнгги йилларда академик драма театрида саҳналаштирилаётган спектаклларда оммавий кўринишларга кўпам эътибор берилмай қўйилган эди. Натижада, театр репертуаридаги асарларда кўпи билан олти-саккиз нафар актёр банд бўлар, унинг бир актёр театрига айланиб қолиш хавфи ҳам сезилиб қолганди. Бироқ, янги изланишлар сабаб бу хавотирга ўрин қолмади.

Шу ўринда бир мулоҳаза. Спектакл дастурида Ғафур Ғулом асар муаллифи сифатида берилган. Дарҳақиқат, асарни кўриш жараёнида алломага хос сўз ўйини, ифодавий услуб, тасвирий воситаларнинг гувоҳи бўласиз. Зеро, Усмон Азим нафақат устоз Ғафур Ғулом қаҳрамонларидан фойдаланади, шунингдек, унинг услубини ҳам ишга солади. Маҳзун саҳналар бирдан ўз ўрнини кулгили кўринишларга бўшатиб беришида ҳам устоз анъаналарига содиқлик мавжуд. Бироқ воқеалар ривожи, ундаги сюжет линияси асарни мустақил асар сифатида эътироф этиш лозимлигини кўрсатади.

Режиссёрнинг топилмалари асарни нафақат жонлантирган, шу билан бирга, унга ўзгача руҳ берган. Сценографиядаги ёрқинлик, рамзий маъно, спектаклдаги воқеалар оқимига ҳамоҳанг, унинг руҳини бойитувчи мусиқа асардаги барча жиҳатларнинг уйғунлигидан дарак беради.

Умуман, Миллий театрда бугун кечаётган жараёнлар жамоадаги ижодий жонланишдан дарак бермоқда.

Дилфуза РАҲМАТУЛЛАЕВА,
санъатшунослик фанлари номзоди

ЭЛ СЕВГАН БАХШИ

Ҳар бир инсонга Яратганнинг ўзи бир хислат ато этар экан. Кимгадир сўзда, кимгадир созда... Рўзимбек бахшига эса Оллоҳ жозибали овоз берган. Унинг гоҳ шўх, гоҳ ҳазин, гоҳ сокин, гоҳ шиддаткор хонишлари тингловчи қалбини неча йиллардан буён мафтун этиб келади.

Рўзимбек Муродов қадимий Тўрткўлнинг Оқбошли қишлоғида, Наврўз байрами куни таваллуд топди. Ёшлигидан санъатга чанқоқ Рўзимбек мактабдан қайтиши билан холироқ жой топиб, онасидан базўр ундирган дуторни чертар,

бобоси ва отасидан ўрганган достон ва термаларни ўзича хиргойи қиларди.

Отаси Мурод бахши, она томондан бобоси Амин бахши Ўзбекистон ва Туркманистонда обрў-эътибор топган таниқли бахшилардан эдилар. Улар ижро этган "Ошиқ Ғариб", "Юсуф ва Зулайҳо", "Гўрўғли ва Бозиргон" каби достонлар ёш Рўзимбек қалбида бахшичиликка чексиз меҳр уйғотди.

У дастлаб Тошкентдаги мусиқа билим юртида, кейинчалик Ўзбекистон Давлат консерваториясида санъат сирларини ўрганди. Консерваторияни муваффақиятли тамомлаган Рўзимбек Муродов Ўзбекистон давлат филармонияси чолғу асбоблари оркестрида созанда, телерадио қошидаги халқ чолғу асбоблари оркестрида дирижёр бўлиб ишлади, кейинчалик 40 йилдан ортиқ Ҳамза номидаги мусиқа билим юртида ёшларга санъат сирларидан сабоқ берди. Бу даргоҳларда унинг ҳам бахшилик, ҳам созандалик ва педагогик истеъдоди камол топди. Ўзбекистон халқ артисти Рўзимбек Муродов "Гўрўғли ва Бозиргон", "Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам", "Тоҳир ва Зуҳра", "Нажаб ўғлон", "Кунтуғмиш" каби йигирмадан ортиқ халқ достонларини қарийб эллик йилдирки, санъат ихлосмандлари орасида ва эфирда куйлаб келмоқда. Бугина эмас. У шоира Эътибор Охунова билан ҳамкорликда "Фидойилик" номли достон яратиб, унга ўзи куй басталаган. Шунингдек, бир неча халқ достонларини магнит тасмаларига муҳрлашга муяссар бўлган.

ҚУТЛАЙМИЗ!

Бахшичилик санъатининг сир-асрорлари ва ўз тажрибаларини ёшларга ўргатиш ҳамда бу соҳадаги анъаналарни давом эттириш мақсадида Рўзимбек Муродов бир неча йиллардан бери Тошкент давлат маданият институтининг "Халқ ижодиёти" кафедрасида талабаларга дарс бермоқда.

Шунинг билан бирга, у ансамбл тузиб, ёш ижрочиларга Хоразм қўшиқчилик санъати ва бахшичилик сирларини ўргатмоқда. Санъаткор сифатида танилиш, шогирдлар ва мухлислар томонидан эътироф этилиш ҳар кимга ҳам насиб қилавермайди. Бундай бахт фақат санъатни ўзига қисмат деб билган кишиларгагина насиб этади.

Ўзбекистон халқ артисти Рўзимбек бахши Муродов ана шундай инсонлардан. Биз унинг санъатдаги йўли бардавом бўлишини Оллоҳдан сўраб қоламиз.

Нозим ҚОСИМОВ,
Маданият институти доценти

КИЧИК РОЛЛАР УСТАСИ

1973 йили улуғ санъаткор Раззоқ Ҳамроев қорачадан келган, баланд бўйли, чайир йигитни Муқимий номидаги театрга етаклаб келади. Уни театр труппаси билан таништириб, энди шу даргоҳда қобилиятини намойиш этиши кераклигини айтади.

Табиатан ҳазил-мутойибага мойил, очиқ, хушчақчақ ва киришимли йигитча тез орада театр актёрлари билан тил топишиб кетди. Мана, орадан 30 йилдан ортиқ вақт ўтибди ҳамки, илк ижоди учун йўргак вазифасини ўтаган жонажон театри билан ҳамнафас яшаб келмоқда. Юртимиздаги забардаст театр масканларидан бирида ўз ўрнига эга бўлган ва унинг айни кундаги муваффақиятига маҳорати, муносиб хизматлари билан ҳисса қўшиб келаётган бу актёр Турсунбой Пиржоновдир.

— Театрга келганимда Санъат институтининг 3-курсида таҳсил олаётган 20 ёшли йигитча эдим, — дея ҳикоя қилади актёр. — Курсимизга ҳурматли устозимиз Раззоқ Ҳамроев раҳбарлик қиларди. Ўша пайтлари театрда Сойиб Хўжаев. Ҳамза Умаров, Турсунхон Жаъфарова, Эътибор Жалилова, Машраб Юнусов, Марям Ихтиёрова, Файзулла Аҳмедов, Суръат Пўлатов каби бир қатор таниқли актёрлар фаолият кўрсатар эди. Дастлаб уларнинг салобати қаршисида бироз довдираганман. Аммо ҳеч қанча вақт ўтмай, бир-биримизни яқиндан билиб олганмиз.

Турсунбой Пиржоновга илк бор "Тошболта ошиқ" спектаклидаги Суннат роли топширилади. Бир сафар театр жамоаси Наманганда гастрол сафарида бўлиб, Суннат ролини ижро этадиган Равшан Солиҳов бетоб бўлиб қолади. Турсунбой ўзига юклатилган вазифани уддалаб, театрдагиларнинг ишончини қозонади. Шундан кейин у "Навоий Астрободда" спектаклида Қулмуҳаммад, "Нурхон"да Мамат, "Ўжар"да Қувондиқ, "Жон қизлар"да раис, "Гулсара"да Иброҳим, "Майсаранинг иши"да Мулладўст каби 20 дан ортиқ образларни яратди. У ижро этган роллар бир-бирини асло такрорламаган. Бирда оқилу донишманд зот, бирда золим, бемеҳр кимса, бирда мулоҳазали, кўпни кўрган инсон образини яратишга тўғри келарди. Албатта, бир пайтнинг ўзида турли қиёфага кириш, турли тоифадаги шахслар руҳиятини ифодалаб бериш осон эмас. Бунда Аллоҳ берган истеъдодгина актёрга мадад бериши, муваффақият келтириши мумкин. Турсунбой акани ҳам худди мана шу омил ютуқларга етаклади. Унинг актёрлик маҳоратидаги яна бир жиҳат, яратган образидаги мукаммалликни узоқ йиллар бир маромда сақлай олишдир. "Дилафрўзга тўрт ошиқ" спектаклидаги Исмоил ролини ўттиз йилдан буён ижро этиб келаётгани бунга исбот бўла олади.

Турсунбой аканинг 10 йиллик ижодий фаолияти Жиззах вилоят мусиқали драма театрида кечди. Бу ерда у "Бой ила хизматчи" драмасида Холмат, "Ватан ишқи"-да Қўлдош, "Аризасига кўра"да Обиджон, "Меҳрибонларим"да Аждар, "Парвоз"да Рихсивой каби кўплаб образлар яратди. Айниқса, "Майсаранинг иши"даги Мулладўст ва "Бой ила хизматчи"даги Холмат роллари унинг имкониятларини тўла намойиш этди. 1991 йил актёр яна жонажон театри бағрига қайтиб келди. Бугунги кунда мазкур жамоада Турсунбой Пиржоновнинг алоҳида ўрни бор. Ролларини муваффақият билан ижро этмоқда. Шу билан бирга, театрда труппа бошлиғи вазифасини ҳам бажариб келади. Энг муҳими, касбдошлари ҳурматига сазовор, жамоадошлари орасида обрўга эга.

Турсунбой ака саҳнада жуда яхши партнёр. У репликани пойлаб ўтирмайди. Ҳар қандай ноқулай вазиятдан партнёрини олиб чиқиб кета олади. Бу фикрларни ҳамкасби, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Одинахон Нарзуллаева ҳам тасдиқлайди. Чунки у Турсунбой Пиржонов билан 25 йилдан буён партнёрлик қилиб келади. Яна шу нарсага гувоҳ бўлдикки, театр актёрлари Турсунбой ака билан ўз ролларини эркин ижро этадилар. Бунга актёрнинг самимийлиги, очиққўнгиллиги сабаб бўлса керак. Масалан, "Суперқайнона" спектаклида Турсунбой Пиржонов ва Малика Қаюмовалар қайнота ва қайнона образини яратишди. Бу икки актёр ижроси спектакл муваффақиятини таъминлади. Малика опа айнан Турсунбой ака билан партнёрлигида маза қилиб, эмин-эркин рол ўйнашини айтди.

Образнинг томошабин ёдида сақланиб қолиш-қолмаслиги ролнинг катта-кичиклигига боғлиқ эмас. Баъзан кичик эпизодлар ҳам томошабинда катта таассурот қолдириши мумкин. Бунинг учун ўша эпизодни ижро этаётган актёрда маҳорат кучли бўлиши керак. Турсунбой Пиржоновда эса худди шу хусусиятни кўрамиз.

Умид қиламизки, 30 йиллик умрини саҳнага, санъатга бахшида этган бу истеъдод соҳибининг ҳаёти яна узоқ йиллар театр билан ҳамнафас кечади.

Мунаввара РАҲМОНОВА

ТЕАТР ВА ТОМОШАБИН

Ёхуд "Нексия" ва "Мерседес" миниб юрганлар спектакл кўрадими?

Наманагандаги Алишер Навоий номидаги вилоят драма ва комедия театри 2001 йили 585 миллион сўм сарфланиб мукаммал таъмирдан чиқарилган эди. Натижада бино шундай чиройли ҳолга келганки, унинг ёнидан бепарво ўтиб бўлмайди. Хўш, шу гўзал бино ичида ишлар қандай кетяпти? Бинога сукланиб қараётган томошабин, ҳеч бўлмаса, ойда бир марта спектаклга киряптими? Театр жамоаси, раҳбарияти олдида бугун қандай муаммолар турибди?

Шу саволларни анчадан бери дилга тугиб кўйганимиз учун театр мутасаддилари билан учрашдик.

— Вилоят раҳбарияти бинони таъмирлашда жуда катта ёрдам кўрсатди, — дейди жамоа раҳбари Камолхон Муҳиддинов, — ички ва ташқи кўринишлари ҳавас қиларли даражада. Бу борада бошқа вилоятлардан олдиндамиз.

Директор ҳақ. Бу масалада раҳбариятга раҳмат айтамиз, холос. Аммо бинонинг таъмирланиши театр учун томошабин муаммосини ҳал қилиб бера олмади. Бунинг сабаблари кўп.

— 2003 йилгача кадрлар муаммоси ўта долзарб эди. Ўтган йили апрел ойида Наманган театри базасида "XXI аср ўзбек театри: режиссура ва актёрлик санъати истиқболи" мавзуида республика семинар-кенгаши ўтгандан сўнг янги, ёш кадрларни ола бошладик, — сўзида давом этади К.Муҳиддинов, — институтларнинг бизга муносабати ўзгарди. Маннон Уйғур номидаги санъат институтида ўқиган Умиджон Абдулла Қаҳҳорнинг "Аяжонларим" асарини саҳналаштирди. Фахриддин Тўрабоев, Асила Давлатовалар ўқишни сиртқига ўтказиб иш бошлашди. Шунингдек, Бобур Дадамирзаев, Мунирахон Қаюмовалар ҳам жамоамизга қўшилдилар. Узоқ йиллардан бери ечилмай келаётган кадрлар муаммоси ҳал бўляпти.

Театрнинг асосий маҳсулоти — спектакл. Харидори эса томошабин. Театрда ўтган йили "Четлаб ўтган умр" (И.Турсунов, С.Одилов), "Салом ёки хайр" (Нуруллоҳ Аббосхон), "Иккинчи тумор" (Э.Воҳидов), "Иффатини асраган аёл" (Р.Маъдиев) номли тўртта асар саҳналаштирилди. Турли-туман тадбирлар ўтказилди. Ишлар бир меъёрда кетаётганга ўхшаса-да, залда томошабиннинг камлиги, барибир, кишини таажжублантиради.

Нега томошабин театрга келмаяпти? Артистлар маҳорати етарли эмасми? Ёки бугунги мухлис талабига жавоб берадиган асарлар йўқми?

— Санъаткорларимизнинг маҳорати талабга жавоб беради, — дейди директор. — Фақат актёрларни моддий жиҳатдан таъминлашда бироз қийинчиликлар учраб турибди.

— Ички имкониятларни ишга солиб маошни кўпайтиришнинг иложи йўқми? — сўрайман директордан.

— Бор. Фақат кўпчиликнинг ёрдами керак. Ишимизнинг мазмун-моҳиятини тушунишлари лозим. Доим янги асар саҳналаштирганимизда вилоят ҳокимлиги орқали университет, институт, коллежларнинг раҳбарларига талаба ва ўқувчиларни жалб этиш бўйича махсус хат билан чиқамиз, аммо буни аксарият раҳбарлар бажаришни хоҳламайдилар. Вилоятдаги мавжуд 3 олий ўқув юрти, 63 та академик лицей ва коллежлар орасида муҳандислик-иқтисодиёт, муҳандислик-педагогика институтлари, енгил саноат ва тиббиёт коллежлари биз билан ҳамкорлик қиляпти. Улар ойда бир марта маънавият соатларини театрда ўтказадилар. Шунингдек, "Атлас", "Нотўқимачи" ҳиссадорлик жамиятлари, "Наманганавтойўл", вилоят "Матлуботсавдо" акционерлик компанияси билан ҳамкорлигимиз яхши давом этмоқда. Аммо қолган лицей ва коллежлар, Наманган Давлат университети талабаларга маънавий озиқ беришда биз билан ҳамкорлик қилишга қизиқмайдилар. Ҳатто бу масалада вилоят ҳокимлигининг мурожаатига ҳам лоқайд муносабатда бўладилар.

2003 йили вилоят корхона ва ташкилотларига 3 мингта абонимент тарқатишни режалаштиргандик, зўрға мингга яқинини тарқатдик. Агар ҳаммаси тарқатилганида, юқорида тилга олинган ўқув юртлари биз билан ҳамкорликни йўлга қўйганида, ҳисобимизга анчагина маблағ тушарди ва актёрлар маошини эллик фоизга кўтариш имкони бўларди.

Театрда яна бир муаммо бор. Бизда халққа ёқадиган, уни тўлқинлантириб, театрга тортадиган саҳна асарлари йўқ ҳисоби. Бунинг ўзига яраша сабаблари бор. Энг биринчи ва асосийси қалам ҳақи масаласи. Айтайлик, драматург бир неча ой ҳамма ишини унутиб, битта саҳна асари яратса, уни Тошкентда муҳокама қилишади, бадиий кенгашдан ўтгандан кейин саҳналаштириш учун тавсия қилишади. Спектакл ўйналгач, қалам ҳақини Тошкентдан олади, у эса жуда оз. Тўғри, асар пул учун ёзилмайди, аммо ижодкор ҳам инсон, унинг ҳам моддий-маънавий эҳтиёжлари бор. Шу сабабли вилоятимиздаги бирорта шоир ёки драматург биз билан ҳамкорлик қилмаяпти. Фақат чортоқлик Нуруллоҳ Аббосхонгина бир нечта асарини тақдим этди.

Камолхон Муҳиддиновнинг ачиниш билан таъкидлашича, замон қаҳрамонлари образини тўлақонли кўрсатиб берадиган, ҳамюртларимиз, хусусан, ёшларга ибрат бўладиган кишилар образи яратилган асарлар ёзиш вақти аллақачон келган. Бироқ, негадир, муаллифлар бу ҳақда кам ўйлаяптилар. Гап фақат қалам ҳақидами? Ёки биз кутган образларни яратиш учун салоҳият етишмаяптими?

Баъзиларнинг эътироф этишича, театрга томошабин келмаслигининг асосий сабабларидан бири кўпчилик топганини тирикчиликдан орттиролмаяпти. Эҳтимол, бу фикрда жон бордир. Аммо бошқа жиҳатдан қарайдиган бўлсак: аксарият "Нексия" ёки "Мерседес" миниб юрганлар нега бола-чақасини олиб театрга келмайди? 200 минг сўмга қўл телефони кўтариб, бир ойда 20-30 минг сўмлик гаплашадиган айрим талабалар нега саҳна асари кўришга ошиқмайди? Демак, асосий гап пулда ҳам эмас. Аччиқ бўлса ҳам тан олиш лозим: бугунги кунда кўпчиликда маънавиятдан чекиниш, моддий бойликни асосий ўринга қўйиш ҳолатини кузатиш мумкин. Шунинг учун газета-китоблар ўқилмаяпти, галереялар, музейлар, театрлар ҳувиллаган.

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

Яна бир масала. Балки катта ёшдагиларнинг ҳаммасини театрга қайтаролмасмиз. Аммо мактаб ўқувчиси ва боғча боласида театрга қизиқиш уйғота олишимиз зарур. Керак бўлса, театримиз қошидаги қўғирчоқ театр-студиясига олиб бориб, болалигидан театрга меҳр пайдо қилишимиз керак.

Бу ҳақда Сиз қандай фикрдасиз, азиз газетхон?

Боқий МИРЗО

САНЪАТИМИЗ ФИДОЙИЛАРИ

САРҲИСОБ

Галя Хорошавцева, 1944 йил 10 июлда туғилган, оилали, ўғли Алексей ва набиралари бор. Республика қўғирчоқ театрининг етук актрисаси.

Мирзоҳид Толипов, 1944 йил 1 апрелда туғилган, оилали, беш фарзанднинг отаси, набиралари бисёр. Республика қўғирчоқ театри директори ўринбосари.

Галя Прокофьева, 1944 йил 21 майда туғилган, оилали, Сергей ва Тимур исмли ўғиллари бор, набирали. Республика қўғирчоқ театрининг етук актрисаси.

Инсон инсонга доимо ғанимат экан. Боболаримиз жуда кўп нарсани башорат қилиб улгуришганига ҳайрон қоламан. Биз ҳам улар айтмаган янги бир нарсани фарзандларимизга айта олармиканмиз... Билмадим... Лекин янги фикр айтиш учун, албатта, ҳаётий тажриба керак экан.

Менинг суҳбатдошларим республика қўғирчоқ театрининг ижодкорлари, катта тажрибага эга инсонлардир.

Улар ҳар бир оиланинг жажжи болажонлари учун хизмат қиладилар, кўнглини олишга интиладилар. Бундан ортиқ бахт бормикан...

Г.Хорошавцева: Тўғри айтасиз, ёшимиз олтмишга борибди ҳамки, болалар дунёсидан чиқиб кета олмадик... Улар учун астойдил меҳнат қилдик. Бошқа театрлардан бизнинг ижодимиз фарқли, яъни қўғирчоқлар билан ишлаймиз, қўлимиздаги жонсиз қўғирчоққа жон ато этибгина қолмай, уни образ даражасига етказишга муваффақ бўламиз...

Дарҳақиқат, қўғирчоқлар билан ишлаш анча мураккаб. Шунинг учун ҳам қўғирчоқ театри актёрлари 25 йил ишлаб нафақага чиқиш ҳуқуқига эгалар...

Галя Хорошавцева оддий ишчи оиласида дунёга келди. Улғая бошлаган Галяни санъат олами ўзига мафтун этди. У ижодини даставвал Иркутск вилоятидаги Охлопкова драма театридаги қўғирчоқбозлар труппасида бошлади. Онаси Зоя опа асли Тошкентда туғилган бўлиб, кейинчалик аёлнинг қалби юртига — Ўзбекистонга талпинади ва оиласи билан (эри, қизи Галя ва набираси Алексей) яна Тошкентга кўчиб келади. Шундай қилиб, Галя Хорошавцеванинг тақдири, ижодий фаолияти республика қўғирчоқ театри билан боғланиб қолади.

М.Толипов: Ҳа, йиллар кетидан йиллар ўтаверади... Олтмишга тўлганимни ҳам сезмай қолибман. Эндигина институтни битириб келган, куч-қувватга тўла йигитчада ғурурдан бошқа нима ҳам бўларди...

Мирзоҳид Толипов Санъат институтини битирган пайтда раҳматли отаси, Ўзбекистон халқ артисти Соат Толипов Муқимий номидаги театрнинг етук актёрларидан ҳисобланарди. Мирзоҳид ака иш фаолиятини актёрликдан эмас, «Ўзбектелефилм» киностудиясида режиссёр ассистенти вазифасидан бошлади. Унда ташкилотчилик қобилияти кучли бўлсада, йиллар давомида саҳна ўзига тортиб келарди. Шундай кунларнинг бирида, 1986 йили Мирзоҳид ака Файзулла Аҳмедов ҳамда ўша пайтда Муқимий номидаги театрнинг бош режиссёри Бахтиёр Ихтиёровнинг саъй-ҳаракатлари билан саҳнага чиқди. Унинг биринчи роли «Тоҳир ва Зуҳра» спектаклидаги Хоразм шоҳи Алломатхон образи бўлди...

Г.Прокофьева: ...Баъзилар «э, умрим ўтиб кетди», деб ачинади. Мен эса ҳеч қачон ачинмайман. Чунки ҳалол меҳнат қилдим, болаларнинг қотиб-қотиб кулишларига, қаҳрамонларга ишониб, уларга йўл-йўриқ кўрсатишларига, улар билан тенг саҳнада яшашларига гувоҳ бўлиб, жажжи қўллари билан чалган қарсакларига сазовор бўлдим...

... Галя Прокофьева республика қўғирчоқ театри қошида очилган қўғирчоқ студиясида таҳсил олди. Кейинчалик нимагадир бу студия ёпилиб кетди. Икки йил таҳсилдан сўнг раҳбарият студия ижодкорларини Андижон қўғирчоқ театрига юборди. Галя Прокофьева ҳам шулар қатори ижодини мазкур театрда бошлади, кейинроқ республика қўғирчоқ театрига ишга келди. Мана, қарийб ўттиз йилки, Галя Прокофьева болаларнинг энг севимли актрисаларидан бири.

Г.Хорошавцева: Бир вақтлар қадрдон театримдан узилиб кетишимга бир баҳя қолган.

Ўша кезлари актриса Галя Хорошавцеванинг гуллаб-яшнаётган даври эди. Олег Бежанбеков деганлари уни бир амаллаб "Беш қувноқ" студиясида конферанселик қилишга кўндиради. 1974 йили Галя қўғирчоқ театрини бутунлай ташлаб кетади. У студияда беш йил фаолият кўрсатади. Аммо шу беш йил унинг учун эллик йил каби чўзилди. У қўғирчоқларни, ўз театри саҳнасини жуда-жуда соғинганди... Аммо қайси юз билан қайтаман... Иса Рафаэловичнинг кўзига қандай қарайман, деган истиҳола унга тинчлик бермайди. Шундай кунларнинг бирида Галя Хорошавцевани учратиб қолган қўғирчоқ театрининг маъмури В.Воробьев унинг театрга қайтиб келишига сабаб бўлади...

М.Толипов: Армонли дунё деганлари рост экан... Мана, Муқимий номидаги театрда актёр сифатида ҳам ишлаб келяпман. Қўғирчоқ театрида эса болажонларнинг дам олишлари учун шароит яратиб, спектакллар ташкиллаштириб, директор ўринбосари вазифасини ўтаяпман. Аммо...

... Аммо Мирзоҳид ака отаси Соат Толипов ҳаётлик пайтида қилиши лозим бўлган ишни қилмади. Ота-онаси уни саҳнада кўришни жуда-жуда истардилар. Соат ака ўғлига бир неча бор "Муқимий" театрига келиб ишлашни маслаҳат берди, лекин уни кўндира олмади. "Вақт кўрсатади", деганлари рост экан... Мирзоҳид ака бу театрда ҳозир бир неча ролларни ижро этиб келяпти, сбразлар яратяпти. Аммо буларни ота-онаси кўрмади... Бу актёрнинг армонли дунёсидир...

Г.Прокофьева: Қаранг, Мирзоҳид каби армонсиз инсон бўлмаса керак, деб юрардим. Менинг ҳам армоним талайгина...

Галя Прокофьева студияда ўқиб юрган пайтида қўғирчоқ театрининг етук актёри, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Тоҳир Маҳрамов билан танишади. У билан турмуш қуради. Ўғиллари Темур туғилади... Ҳали элликка ҳам тўлмаган Тоҳир ака дунёдан эрта кўз юмди... Бугун Галя опада ҳамма нарса бор, ўғил,

набира, иш, обрў-эътибор... аммо қадрдони, сирдоши йўқ...

Суҳбатдошларимиз ҳақида қанча гапирилса, шунча оз... Улар халқ учун яшаяпти, ижод қиляпти... Мақсадлари улуғ, орзулари мўл. Оллоҳдан улар учун узоқ умр, сиҳат-саломатлик тилар эканмиз, ижодингиз бардавом бўлсин, дея ният қилиб қоламиз.

Саидахон СОТИМХОН қизи,
театршунос

ТАНИШУВ

ЭЗГУ НИЯТ СОҲИБИ

Истеъдодли ёш хонанда Абдувоҳид Рихсиевнинг номи яқиндан бошлаб мухлислар тилига тушиб қолди. Бунга, айниқса, Абдувоҳиднинг «Кўзларингни яширма» ҳамда «Ким билади қизгина» қўшиқларини ўзига хос ижро этгани сабаб бўлди, десак муболаға қилмаган бўламиз. Абдувоҳид фикрлаб, узоқни кўзлаб ижод қиладиган хонанда. У Ҳамза номидаги мусиқа билим юртини муваффақиятли тугатиб, ҳозирди Тошкент давлат маданият институтида таҳсил олмоқда.

— Санъаткор бўлиш, эл хизматида юриш ва унинг эътиборини қозониш ҳар кимга ҳам насиб қилавермайди. Шунинг учун мен тақдиримдан ва отамдан жуда миннатдорман. У киши болалагимда қўлимдан тутиб, мусиқа тўгаракларига олиб борганлар. Санъат сари қадамимнинг бошланишида турганлар.

Абдувоҳид устозлар ҳақида гапирганда, халқимизнинг севимли ва ардоқли ҳофизлари Фаттоҳхон Мамадалиев ва Турғун Алиматовларни катта ҳурмат билан тилга олади. «Шундай фидойи, жонкуяр, меҳридарё устозлардан таълим олганим мен учун катта мактаб бўлди», — дейди у.

— Сизнинг қўшиқларингизда хонанда Дониёр Тошмуҳаммедов оҳангини, унинг йўналишини сезгандай бўламиз, — дея сўрадим Абдувоҳиддан.

— Тўғри пайқабсиз. Катта йўл бошида турган одам, аввало, кимгадир эргашади. Мен Дониёр акамга ҳавасим келганидан, ижролари маъқул бўлганидан уларга эргашдим. Озми-кўпми, бу хонандадан сабоқ олдим. Ҳозирги кунда ижро этаётганим «Ферузабону» номли қўшиқнинг янгича талқини ҳам у кишидан олган билимларим меваси, десам бўлади.

Абдувоҳиднинг қўшиқларида она, Ватан, севги, муҳаббат, вафо, садоқат каби инсоний туйғулар тараннум этилади. Унинг «Дилдора», «Кел, севарим», «Фақат сен», «Она юрт» каби қўшиқларини мухлислар севиб тинглайдилар. Маълум бўлишича, хонанда аксарият Муҳаммад Юсуф ва бошқа истеъдодли шоирларнинг шеърларига мурожаат этади. Мусиқалар устида ўзи ишлайди. Янги қўшиқлар яратишда, ижод қилишда Абдувоҳидга «Халқлар дўстлиги» саройи қошида Собиржон Нуриддинов бошчилигида фаолият кўрсатаётган «Ўзбегим» гуруҳи яқиндан ёрдам бермоқда.

— Айни пайтда, — дейди Абдувоҳид, - Музаффар Акромов, Абдурасул Абдуллаев билан ҳамкорликда янги режалар устида иш бошлаганмиз. Ҳозирча эстрада йўналишида қўшиқлар яратяпмиз. Шу билан бирга репертуаримда мумтоз қўшиқлар ҳам бор. Аудио кассеталарга ёзилган янги қўшиқларим тўплами сотувга чиқиш арафасида. Янги альбом устидаги ишларимиз ниҳояланиб қолди. Собиржон Нуриддинов билан ҳамкорликдаги «Ўзбекистон» номли янги қўшиқ устидаги ишларни тугатдик.

Албатта, ёш юракда олам-олам орзу-ниятлар бўлади. Айниқса, санъат оламига кирган одамнинг нияти юлдузларга етгудек бўлиши аниқ. Лекин бу ниятга етиш кишидан катта меҳнат, билим, фидойилик талаб қилади. Биз Абдувоҳидга профессионал шоир ва бастакорлар билан кўпроқ ҳамкорлик қилса, орзуларига етиш йўли яқинроқ бўлишини айтиб, ижодий омад тилаб қоламиз.

Асрор СУЛАЙМОНОВ

ИСТЕЪДОД ВА ЭРКИНЛИК

БАДИИЙ ТАЛҚИНИ ХУСУСИДА МУЛОҲАЗАЛАР

Ёзувчи Неъмат Арслоннинг "Шарқ юлдузи" журналида (1998 йил. №1-2) эълон қилинган "Мавҳумот" номли икки китобдан иборат романи ғоявий йўналишига, қаҳрамонларнинг моҳиятига кўра шоир Эркин Воҳидовнинг "Руҳлар исёни" достонига яқин туради. Романда худди достондагидек ижод эркинлиги, шоир озодлиги масаласи қаламга олинган. Иккала асарда ҳам зўрлик билан эс-ҳушидан, хотирасидан айрилган шоир фожиасини кўрсатиш орқали деярли барча замону маконларда чинакам истеъдодларнинг эркинликка ташна бўлиб яшаганликлари ҳақидаги ғоявий фалсафа илгари сурилган. Достонда бунинг қандай ёрқин ифодаланганлиги кўпчиликка маълум. Романдаги бунга уйғун жиҳатларга келсак, аввало, муаллиф ўз ғоявий мақсадини роман қаҳрамони Фурузон тилидан мана бундай баён қилади: "Шоирлар шоҳлардан юқори тургай", деган Плутарх. Тузумлар, сиёсатлар, турли ҳукмрон гуруҳлар ўтиб кетаверади, фақат маънавият боқий қолади." Доктор Жарвиснинг қуйидаги сўзлари ҳам шунга мутаносиб: "Ҳамма нарса ўткинчи: тузумлар, сиёсатлар, бошқарув усуллари ва ҳоказолар. Булар ўткинчи, билдингми? Фақат маънавият боқий. Халқнинг маънавияти қанча зиғир етиштиргани ёки неча тонна жун жийитиб-тайёрлагани билан эмас, ўз Шекспири, Гётеси, Байрони билан, Кафкаси ёки Абэси билан ўлчанади".

Иккала асар қаҳрамонлари моҳиятидаги яқинлик шундаки, Назрул Ислом ҳам, Фурузон ҳам маънавият осмонида чақмоқдек чақнаганлари учун эс-ҳушидан, хотирасидан маҳрум этилган, мажруҳга айлантирилган истеъдод эгаларидир. Икки асар орасидаги мутаносиблик қаҳрамонлар ҳаракат қиладиган макон тасвирида ҳам сезилади. Агар Эркин Воҳидов ўз ғояларини ифодалаш учун машҳур бенгал шоири Назрул Ислом фожиасини жуда қулай восита сифатида танлаб, воқеаларни Ҳиндистонга кўчириб тасвирлаган бўлса, Неъмат Арслон ҳам худди шундай эҳтиёткорлик усулидан фойдаланади. У ўз қаҳрамонларини узоқ Америкага, яъни дунёга илғор демократияси билан донг таратган мамлакатга элтиб кўрсатади. У роман воқеалари Америкада юз бераётганлигига фақат бир марта ишора қилади, яъни Фурузоннинг Бостон дорилфунунида ўқиганини билдиради. Агар Эркин Воҳидов ўз достонида ҳиндистонлик Назрул Ислом тимсолида ватандоши Абдурауф Фитрат фожиасига ишора қилган бўлса, Неъмат Арслон воқеаларни олис Америкага кўчириш йўли билан юртимизда узоқ йиллар давом этган қатағон қурбонларининг аянчли тақдиридан тегишли сабоқлар чиқаришга ундагандек туюлади.

Табиийки, бу хилдаги ғоявий ёки услубий ўхшашликлар бир асарни устун қўйиб, иккинчисини камситиш, муайян ёзувчини даҳо санаб, бошқасини тақлидчиликда айблаш учун асос бермайди. Жаҳон адабиётидаги энг нодир кашфиётлар орасида ҳам бундай мутаносиблик мавжуд ва уларнинг ҳар қайсиси асрлар давомида такрорланмас бадиий қадрият сифатида яшаб, миллионлаб кишиларнинг маънавий камолотига ҳисса қўшмоқда. Масалан, Гётенинг "Ёш Вертернинг изтироблари" ва Томас Маннинг "Сеҳрли тоғ" романларида бирёқлама, яъни жавобсиз муҳаббат фожиаси очиб берилган. Гёте масалани сентиментализм тамойиллари асосида ёритиб, қаҳрамонини битмас-туганмас кўз ёшлари дарёсига ғарқ этгани билан ҳанузгача кишилар қалбини ларзага солиб келади. Ўзини "XX аср Гётеси" деб ҳисоблаган Т.Манн эса, айни муаммодан реализмнинг қудратли воситаларига таянган ҳолда, инсонни бахтсизликка маҳкум этган замона зайли устидан бадиий ҳукмнома яратишга муваффақ бўлган.

Неъмат Арслон "Мавҳумот" романида ёзувчининг эрки муаммосини Э.Воҳидов достонидагидан бошқача талқин этишга ва бунинг учун кутилмаган, ногаҳоний воқеалар, воситалар, тафсилотлар-у ишоралар топишга интилган. Бунга романнинг биринчи жумласиданоқ иқрор бўламиз. Мана, ўша жумла: "Олди очиқ айвончада ўтириб хаёл суришга одатланганидан буён, агар буни вақт тарозуси билан ўлчайдиган бўлсак, тахминан уч йилдан бери — яъни ишдан ҳайдалганидан кейинги умри давомида — унинг кашф этган топилдиғи осмондаги қора тешиклар бўлди".

Парчадаги "қора тешик" тимсолида қандай рамзий маъно борлигини дарҳол тушуниб бўлмайди. Шунинг учун кутилмагандек бўлиб туюладиган бу мажознинг мазмуни кейинроқ англашилади. Эфтоназияга, яъни хотирадан, эс-ҳушдан айрилиш касалига учраган Фурузон онги онда-сонда ёруғлашиб, у нималарнидир ғира-шира, шарпалар шаклида кўра бошлар экан. Муаллиф худди шу ёруғлик шарпаси ўтган ҳолатни "қора тешик"ка қиёс қилади. Кейинроқ эса Фурузон: "Шу ҳаётнинг ўзи қора тешик экан", — деган хулосага келади. Худди шу сўзлар аввалига мавҳумроқ кўриниб турган тимсол моҳиятини аниқроқ тушунишимиз учун қилинган бир ишора. Демак, чуқур мажозий маънога эга бўлган бу тимсол гўё қаҳрамоннинг бутун ўтмишини, ҳаётини намойиш этувчи кўзгу вазифасини ўтайди.

Романнинг "Ой тўлишган тун" номли биринчи китобида муаллиф дастлабки жумладаёқ қаҳрамоннинг ишдан ҳайдалиши, яъни қаттиқ айблов билан қатағонга учраши сабаблари ва оқибатларини очиб беришни ўз олдига асосий мақсад қилиб қўйди. Бунда таъсирчанликка, ногаҳонийликка эришиш учун у воқеаларни аксарият асарлардагидан бошқачароқ тартибда жонлантириш йўлини танлайди. Кўпчилик асарларда биз воқеаларнинг нуқул олдинга қараб давом этишига, яъни аввал бир ҳодиса ҳикоя қилинса, ундан кейин иккинчиси, учинчиси, сўнгра навбатдагилари рўй беришига ўрганиб қолганмиз. Неъмат Арслон эса, воқеаларни кузатишда китобхонни гўё орқа йўлга бошлагандек кўринади. Агар у ҳикоясини қаҳрамоннинг ҳозирги, яъни осмондаги қора тешикка тикилиб ётиш ҳолатидан бошлаган бўлса, навбатдаги бобларда кеча, ўтган куни, анча аввал, бир ой илгари, кўп йил бурун юз берган ҳодисаларни кутилмаган тартибда акс эттиришга уринади. Натижада, муаллиф аксарият асарларда бир воқеадан кейингисини орзиқиб кутишга ўрганиб қолган китобхонда мазкур романда муайян манзарадан аввалги ҳодисаларга нисбатан катта қизиқиш уйғотишга муваффақ бўлади.

Китобхонни қаттиқроқ ларзага солиш учун адиб ўтмишга оид барча тафсилотларни бирданига маълум қилиб қўймайди, балки уларни гавдалантиришда сир сақлаш усулидан ўринли фойдаланади. Қизиқиш ортиб боришига ёзувчи ҳар бобда қаҳрамоннинг ўтмишига оид битта-иккита тафсилотни жонлантира бориш орқали эришади. Жумладан, I бобда Фурузоннинг олдида "Шиҳобосо" деган ғалати исмли аёл пайдо бўлиб, ўзини "қўшнингиз бўламан", — деб таништиради. Фурузон уни аввалига бир "бузуқ" хотин, кейин айғоқчи деб ўйлайди. II бобда Шиҳобосо Фурузоннинг хотини эканлиги маълум бўлганда эса, қаҳрамоннинг бошига тушган қатағон нақадар даҳшатли эканлиги бор бўй-басти билан англашилади. Оқибатда ҳовлиларига бир вақтлар осмондан ялтироқ қора тош тушгани эсланиши шу даҳшатни янада бўрттиришга хизмат қилувчи ногаҳоний ёрқин тимсолга айланади, чунки буларнинг барчаси Фурузон ўз хотинини ҳам, ёшлиги-ю муҳаббатини ҳам буткул унутар даражада фожиага учраганидан далолат беради.

Навбатдаги бобларда Фурузон бошига тушган фалокатнинг чексиз оғирлигини яққол тасаввур қилишга ёрдам берувчи тафсилотлар бирин-кетин жонлантириб бориловеради. Чунончи, Фурузонни даволагани келган шифокор Жарвис унинг эгизаги бўлиб чиқади, лекин қаҳрамон буткул эсламайди. Ниҳоят, ой тўлишган тунда Фурузон қаршисида Л-оро деган бир кўзли бола пайдо бўлади. Шиҳобосо: "Бу сенинг ўғлинг", — дейди. Оқибатда бу қўрқинчли маҳлуқ тимсоли қаҳрамон бошига тушган офат унинг оиласи-ю қариндош-уруғларигача қақшатганлиги тўғрисидаги ҳақиқатнинг ифодаланишига хизмат қилувчи рамзий ташбеҳга айланади. Ўз навбатида шу каби рамзий маънога бой тафсилотлар қаҳрамоннинг хиралашган онгида шарпадек хотиралар таъсирида рўй берган асосий ўзгаришни ҳам пайқаб етишимизга имкон туғдиради: Жарвис Фурузонга чет элдаги саксонларга кирган амакиларидан уларга катта бойлик қолаётганини айтганда, қаҳрамон руҳида шу шарпа, яъни тимсол эркинликка чиқишнинг ягона йўли бўлиб кўринади. Унинг таъсирида қаҳрамон чет элга кетишга аҳд қилади. Шу тариқа биринчи китобда қаҳрамоннинг мажруҳ дилида курашчанлик томон юз буриш жараёни ниҳоятда кутилмаган, ногаҳоний воситалар ёрдамида жуда ёрқин ва таъсирчан шаклда ифодаланади. Унда учрайдиган айрим исмлар, атамалар, сўзлар китобхонга ғайритабиийдек туюлиши мумкин. Муаллиф уларни атайлаб ишлатмаган. У жуда кўп нотаниш, ғалати унсурлар ёрдамида қаҳрамонларнинг миллатини, яшаган шароити-ю даврини мавҳумлаштиради. Шу йўл билан ёзувчи санъаткор ва ижод эрки масаласи деярли барча халқлар-у замонлар учун оғриқли эканлиги ҳақидаги ғояга урғу беришга эришади.

Романнинг "Қудуқ тубидаги мамлакат" деб номланган иккинчи китоби бутунича қаҳрамоннинг эркинликка чиқиш учун кураш жараёнини қамраб олади. Шу мақсадга хизмат қилувчи воқеалар тасвирида муаллиф энди гўё тўғри йўлга тушиб, энди орқага эмас, олдинга қараб юра бошлайди. Энди китобхон воқеаларнинг кейинги оқимини, яъни қаҳрамоннинг қисмати нима бўлишини орзиқиш билан кутади. Бунда муаллиф саргузашт усулидан самарали фойдаланади. Чунончи, I бобда Фурузоннинг тушида қопдан олов олиб симиргани, лекин ундан тани музлагани ҳикоя қилинади. Демак, оловдек хони-монини ёндириб кетган қатағондан сўнг секин-секин нажот йўли топилгандай кўриниши билан Фурузоннинг баданида кутилмаган совиш бошланади. Қаҳрамондаги бу ўзгаришни муаллиф: "Аслида ундаги кўтаринкилик ўтмиши, бугунини тарк этиб номаълум келажак диёрига кетиш иштиёқидан туғилганди", — деб изоҳлайди.

Афсуски, "келажак диёрига кетиш иштиёқи"дан туғилган кўтаринки кайфият узоққа чўзилмайди. Унинг ўрнини буткул тушкунлик туйғуси эгаллайди. Бу туйғу чет элга жўнаш учун зарур ҳужжатлар тайёрлаш ва текширувдан ўтиш давомида қаҳрамон бошига ёғдирилган чексиз азоб-уқубатлар, сарсон-саргардонликлар оқибатида туғилади. Қаҳрамон ҳиссиётидаги шу қадар кескин ўзгариш мана бундай тушунтирилади: "Орадан ҳафталар ва ойлар ўтиб сарсон-саргардонлик кўчасига кираркан, кўнгли тўла озодликни қўмсаб қолди, яъни ёруғ дунё ташвишлари ва қувончларини ҳам тарк этишни ўйлайдиган бўлди".

Муаллиф қаҳрамоннинг нақадар таҳқирланганини китобхон кўз ўнгида ғоятда ҳайратомуз шаклда намоён қилишга муваффақ бўлади. Шу манзаранинг ўзи Фурузоннинг таҳқирланиши чексиз-чегарасиз эканлигини англашимиз учун етарли эди. Лекин ёзувчига бу қийноқларнинг ўзи камлик қилади ва у қаҳрамонини янгидан-янги машаққатлар гирдобига улоқтираверади. Кейинги беш боб давомида Фурузон одоб, илму амалдан, "биқиқлик назарияси", "ошкоралик ва унинг касофатлари" ҳақида дарслар тинглайди, XII бобда у текширувдан ўтаётган оломон қатори сайрга чиқиб, ботқоқликка тушиб кетади. Бу ғаройиб манзара қуйидагича тасвирланади: "Фурузон тўпиғида илиқлик сезди. Балчиқнинг аста-секин юқорига кўтарилаётгани, аниқроғи, оломон ботқоқлик томон кириб бораётганини англаб, тараддудга тушди. Фурузон диққат билан қараб, одамлар тик турган кўйи ухлашаётганини ва айни пайтда гавдалари билан тўлғана-тўлғана олдинга силжиётганларини пайқади. Мудроқ муҳит уни ҳам домига тортди".

Аслида худди шу ўринда роман тугаган эди, чунки қаҳрамоннинг атрофидаги оломон қатори ботқоққа тушиб кетиши билан унинг таъқибдан қутулолмаслиги, озодликка чиқа олмаслиги ва ҳалокатга маҳкумлиги яққол аён бўлган эди. Роман шу нуқтада тугатилса ҳам бўлар эди. Чунки иккинчи китобнинг сўнгги XXXIII боби ҳам маъно жиҳатдан худди юқоридаги кўчирмага ўхшаган мана бу сўзлар билан якунланади:

" — Зардуштия! — шивирлади Фурузон. Сўнгра қаддини ростлади, қўлтиғидаги нонни тушириб, йўқотиб қўмаслик учун маҳкамроқ қисиб, кўзларини чирт юмганича вужудини пастга отди..."

Агар биринчи парчада Фурузон ботқоқлик домига тортилган бўлса, иккинчи кўчирмада вужудини пастга отади. Демак, XII бобдан муаллиф бир-бирига икки томчи сувдай ўхшаш воқеалар-у ҳолатларни такрорлаш йўлига кириб кетади. Бу эса асарнинг керагидан ортиқроқ чўзилишига олиб келган. Романда, баъзан, тасвирда, ифодада мавҳумлик кучайгандек таассурот қолади. Масалан, ботқоқликдан чиққани замон Фурузон у ерда қуртга айланган оломонни томоша қилиш учун шаҳарга бориб, заррабин келтиради. Ботқоқни кузатаркан, Фурузон: "Мен учун энг муҳими, аёл қиёфасидаги қурт. Ахир жуда катта мўъжиза-ку бу!" — дейди. Афсуски, бу мўъжизанинг моҳияти китобхон учун ноаниқ, мавҳум бўлиб қолаверади. Чунки муаллиф романдан кейинчалик "қурт" тимсолига бошқа қайтмайди. Фаразу тусмоллар гирдобига ғарқ бўлган ўқувчи узра мавҳумлик сояси қуюқлашаверади. Унинг кўзида янада мавҳум "мўъжиза" рўй беради: қуртга айланганлар орасидан бир чол ботқоқлик ичидан "Парампара" ойномасининг бош муҳаррирлигини Фурузонга топширишини айтиб, қизи Амалияга кўз-қулоқ бўлишни тайинлайди. Бунинг оқибатида қаҳрамон худди эртаклардагидек бир лаҳзада таҳририятга тушиб қолади ва дарҳол Амалия билан оила қуриш хаёлига боради. Бироқ Фурузоннинг "гўзал" хаёллари дарҳол саробга айланади, чунки таъқиб этувчилардан бири унинг номзоди тасдиқланмаганини, Синжобзоданинг ўзи бош муҳаррир бўлиб қолишини билдиради. Худди шу тафсилот юқоридаги тусмолимиз тўғрилигига бир ишорадек туюлади, чунки қуртга айланган чолнинг, яъни Синжобзоданинг қайтадан муҳаррирликка тайинланиши ҳашаротнинг қадр-қиммати Фурузонникидан баландроқ эканлигини англатади. Демак, сир сақлаш усули туфайли аввалига мавҳумроқ бўлиб кўринган тимсолнинг ниҳоятда чуқур маънога эгалиги кейинроқ яққол аён бўлади. Бу тимсол мавҳумот зулмати ичидаги битта нурдек кўринади. Аслида Фурузоннинг кейинги ҳар қадамида мавҳумлик ортиб бораверади. Мавҳумлик ёзувчининг қаҳрамон хатти-ҳаракатларига кўплаб маънолар юклагани ва буни тушунтириш учун баёнчиликка берилгани оқибатида ҳам чуқурлашади. Масалан, Амалия билан учрашув муаллифга Фурузоннинг кўргуликларини таъкидлашдан кўра кўпроқ санъаткорнинг эрксизлиги, ночорлиги ҳақидаги қарашларини такрор эслатиш учун зарур бўлган. Мазкур ғоясини у, хусусан, қаҳрамон тилидан мана бундай баён қилади: "Орзу қилманг бундай ҳаётни. Уйсиз-жойсиз дайдиб юрибман. Тинчгина оила бағрини қўмсайман. Аммо йўл беришмайди. Узоқларга бош олиб кетиб, таъқиблардан қутулиб, оила қурсам дейман".

Бу сўзлар шунингдек қаҳрамоннинг ўта руҳий мажруҳлик ҳолатида баъзан онгида қисман ёришув кузатилишини ва ўшанда у ўзининг аянчли аҳволи ҳақида реал ўйларга боришини англаб етишимизга ҳам ёрдам беради. Фақат онг ёришувлари оний лаҳзаларнигина ташкил этиб, Фурузон тезда ўзининг манқуртлик ҳолатига қайтади ва мавҳумот водийсида кезишини давом эттиради. Фурузоннинг Барзанги ёки Калтача таъқибидан қутулолмаслиги, Туронтан холанинг ўғли дафн қилинмаганидан ғазабланиши, ишчилар намойишидан ҳайратланиши, арзимаган баҳоналар билан қайта-қайта қамалиши, халтасидан мина, наша, ўқ топилиб, қўпорувчиликда айбланганида таажжубланиши, аллақандай қудуқларга ёки ахлат ўраларга тушиб чиқиши сингари ўзаро боғланмайдиган, бетартиб воқеалар тасвири ушбу фикрни тасдиқлайди. Албатта, ёзувчи романдаги ҳар бир мавҳумлик замирига қандайдир маънолар яширишни мўлжаллагандир. Фақат оддий китобхон у ёқда турсин, ҳатто асарни қайта-қайта ўқиб чиққан танқидчи ҳам мавҳумликлар мағзидаги жумбоқларни тушуниб етолмайди, чунки романда бунга имкон туғдирадиган чизгилар-у ишоралар камдек туюлади.

Ушбу мулоҳазадан ёш ёзувчи Неъмат Арслон "Мавҳумот" романида санъаткор ва ижод эркинлиги муаммосини қаламга олиб, худди шоир Эркин Воҳидовнинг "Руҳлар исёни" достонига ўхшаган ёрқин, гўзал ва мукаммал асар яратишга интилди. У жамиятда ҳақиқий истеъдод соҳибларининг чекланиши, бўғилиши, қатағон қилиниши мазкур санъаткорларнинг шахсияти, оиласи, адабиёт ва халқ учун фалокатли оқибатларга олиб келиши мумкинлиги тўғрисидаги теран ғоявий фалсафасини бадиий наср воситалари ёрдамида ўзига хос таъсирчан шаклда ифодалашга ҳаракат қилди. Бу жараёнда романнинг биринчи китобида ва иккинчисининг дастлабки бобларида ёзувчининг фавқулодда ёрқин, кутилмаган бадиий тимсоллар кашф этишга қодирлиги, қизиқарли сюжет яратиш истеъдодига эга эканлиги ва ўзига хос услуби шаклланаётганлиги яққол намоён бўлди. Афсуски, иккинчи китобнинг ўрталаридан муаллифнинг абстракционизм сўқмоқларида ўралашиб қолиши натижасида романда мавҳумлик, мураккаблик, ғайритабиийлик кучайгандек туюлади. Булар, ўз навбатида, "Мавҳумот" романи кишилар қўлидан қўймай ўқийдиган, битмас-туганмас маъно ва руҳ оладиган асар бўлишига бироз монелик қилгандек таассурот қолдиради.

Лекин асарни мукаммал кўриш истагида билдирилган бу мулоҳазалар ёш ёзувчи Неъмат Арслоннинг етарли даражадаги ижодий салоҳиятга эга эканлиги ҳақидаги тасаввурга асло соя солмайди. Адиб жаҳон адабиётидаги энг самарадор анъаналарни ижодий давом эттириш йўлидан борса, ўйлаймизки, янги бадиий кашфиётлар яратишга эришиши мумкин.

Санжар СОДИҚ,
профессор

САЙЁР

ИНСОН АЗИЗ, ДЕРЛАР...

КАЙФИЯТ

Олам иши шундоқ яралган,
Кайфиятта боғлиқ ҳар мушкул,
Гоҳ хуш нидо,
Гоҳ оҳ таралган,
Гоҳ руҳ ёруғ,
Гоҳ у тушкун.
Ажаб, яқин дўстни учратсанг,
Юрагингдан чиққандай офтоб.
Ёв рўбарў келса
Ҳолинг танг...
Бутун умринг ўтгандай хароб.
Оҳ, бу ҳаёт,
Оҳ, бундоқ турмуш,
Ечиб бўлмас саноқсиз жумбоқ.
Ҳар қадамда уриб турар мушт,
Бўлармикан бундан кўз юммоқ?!
Баҳорми ё қаҳри қаттиқ қиш,
Ё ўлкангда хазонрезгилик,
Дея қолгин шу экан турмуш,
Қидиравер фақат эзгулик!

Шунда яшаш осон кўчади.
Енгилади ҳар қандоқ қийин!
Қалбингдаги гумон ўчади,
Қолган ишга қор ёғсин кейин.

УМРИМ ЙЎЛЛАРИ

Умрим йўлларини боғладинг,
Мени ёлғиз ўзга чоғладинг,

Қайда эдинг ойдин фаришта,
Энди умрим йиғиб саришта

Қилиб олган, хазон бўлмасин.
Ўтган куним арзон бўлмасин.

Тақирланди гуллаган даштим,
Чунки бошда чалғиб адашдим.

Агар лойиқ бўлсам яшагин,
Тирик бўлсам, ўлсам яшагин.

Яшаб қолай қорачиғингда,
Оловланиб зора чўғингда.

Ташналигим ортса ҳаётга,
Кела берса мисралар ёдга!

Дона-дона тизилган дурлар,
Улар ўзбек сўзи эрурлар.

Энди мангу ўзингни суйсам,
Ўлай агар йўқотиб қўйсам.

ТАЪЗИМ

Инсон азиз, дерлар, Ватан — муқаддас,
Ҳар қалбда меҳрга ўрин бор, ўрин,
Уни кўтараман бошим узра даст,
Қуёшдай тўкаман ерга қалб қўрин.
Ер курраси бордир, Қуёш бори ҳақ,
Наҳри уммон яшар, минг юлдуз кўкда,
Бир уйда қатъиман, қатъи муҳаққақ,
Инсон яшамаса — бу олам йўқ-да,
Курра яшай олмас, асло яшамас,
Азиз ер не эрур азиз инсонсиз,
Ўқи атрофида қадам ташламас,
Агарда одамлар бўлса иймонсиз.
Меҳрки бор экан, мурувват ҳамдам,
Гиёҳ бош кўтаргай қаро тупроқдан,
Ҳаёт боши Оллоҳ, яшаш — бу одам!
Умр пайдо бўлар турфа сўроқдан.
Ҳаёт бор эканки... умид барқарор.
Инсон изланади умр йўлида.
Нияти яхшилик — бўлғуси барор,
Ўйинга йўл бермас тақдир қўлида.
Шунда яралади гўдакдан инсон,
Шунда яралади ният ва толе.
Инсондан қолғуси ер узра нишон,
Орзудек мунаввар, мақсаддек олий.
Ўзни шогирд атаб кексайган пайтим,
Ўзимда меҳрингиз қидирмоқ лозим.
Сизларга бош эгар ҳар тонгда байтим,
Ерга қуёш ҳар кун қилгандай таъзим!

ОЛМАЛАР

Табиатнинг хуш қучоғига
Шўнғигандай тоза булоққа,
Кирдим ғужғон дарахт боғига,
Суянганча тоғ бошли тоққа.
Олмаларнинг шохлари ларзон,
Улар тоққа турар таяниб,
Шўх қизларнинг бўйнида маржон,
Санагандек ҳар сонияни.
Тоғ қизлари, тушмагур қизлар
Битта шўхлик қилиб кетибди.
Шоир қалбга солай деб излар
Шохга рўмол илиб кетибди.
Рўмолини олдим қўлимга,
Гўё елпир оташ бир нафас,
Гўё қизлар пешвоз йўлимга,
Ўша қизлар бўлса менга бас...
Шафқат қилмас аммо меҳмонга
Тақдиримдан нолиб кетаман.
Қалбим тўлиб нола-фиғонга
Сўқмоқларда қолиб кетаман.
Дарадан тош қулаганидек
Нега қизлар қаҳ-қаҳ отади?
Не учун ёв қувлаганидек
Пана жойдан олма отади?!.

ҚАЛБЛАРГА ИНТИЛГАН ИЖОДКОР

1960 йил апрел охирларида бўлиб ўтган бир воқеа бугунгидек эсимда... Мактабни битириб, Бекободдаги қум-шағал карьерида ишлаб юрган вақтларим эди. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига юборган шеъримга уюшма маслаҳатчиси Шуҳрат номидан мактуб олган эдим. Мактубда атоқли адиб шеър ёзишга сал қўлим келиб қолганини айтиб, хатнинг охирида агар йўлим Тошкентга тушиб қолса, албатта, бир кириб ўтишимни ҳам қўшиб қўйган эди. У пайт уюшма Биринчи Май кўчаси 20-уйда, ҳозирги почтамт биноси қаршисида жойлашганди. Шуҳрат аканинг хонаси шундоқ бинога кираверишда ўнг қўлда эди. Хонада Шуҳрат ака билан Шомил Алядин ўтиришарди.

Хонага кирганимда очилиб-сочилиб ўтирган оқ кўйлак, оқ шим кийган хушрўй йигитга ҳам кўзим тушди. У Москва ҳақида завқ-шавқ билан нималарнидир ҳикоя қиларди. Бу йигит ўша пайтда номи анча танилиб бораётган жўшқин шоир Сайёр эканлиги суҳбат давомида маълум бўлди. Танишдик. Ўша-ўша яқин бўлиб кетдик, кейинчалик бир олий ўқув даргоҳида билим олдик.

Ўтган асрнинг эллигинчи йилларида бир гуруҳ ёш адиб ва шоирлар ярқ этиб кўзга ташланиб, адабиёт майдонига кириб келдилар. Булар сафида Ўлмас Умарбеков, Ҳусниддин Шарипов, Эркин Воҳидов, Гулчеҳра Жўраева, Анвар Исроилов, Хайриддин Салоҳ, Юсуф Шомансур, Анвар Эшонов, Охунжон Ҳакимов, Тўлқин, Раззоқ Абдурашид, Барот Бойқобилов ва бошқалар бор эди. Сайёр ака ана шу ижодкорлар орасида пешқадамларидан бири эди. Унинг шеър ва достонлари тез-тез газета, журналларда чиқиб турар, ўқувчилар шоирнинг янги асарларини интиқлик билан кутадиган бўлиб қолгандилар. "Қалб жароҳати" номли биринчи китобиёқ ўқувчилар диққатини ўзига тортди. Ёш шоир Миртемир, Шуҳрат каби устозлар назарига тушди.

Унинг "Шарқ юлдузи" журналида босилган биринчи достони "Бошсиз ҳайкал" китобхонлар орасида машҳур бўлиб кетди. Достон Ҳусниддин Шарипов ва Эркин Воҳидовларнинг достонлари билан бир қаторда тилга олинар эди.

1961 йили шоирнинг "Встреча с солнцем" ("Қуёш билан учрашув") номли шеърлар ва достонлар китоби Москвада нашр этилди. Китобдаги шеър ва достонларни таниқли рус шоири Владимир Савельев таржима қилган эди.

Сайёр ака рус адабиётини яхши ўрганган эди, ўз шеърларида кўпроқ воқеий мавзуларга мурожаат қиларди. Шу важдан у бир неча достонлар ёзди. Эпикликка мойиллик уни прозага ўтишга ундади. Натижада "Ҳулкар" номли етти қиссадан иборат асари пайдо бўлди. Кейинчалик ижодкорнинг ҳам назм, ҳам насрда қатор китоблари нашр этилди, болалар учун шеърлар ёзди, жаҳон ва қардош халқлар адабиётидан таржималар қилди.

"Мулоқот сабоқлари" номли хотиралар руҳида ёзилган китобида Сайёр ўзи билан мулоқотда бўлган адиблар, замондош ижодкорлар ҳаётидан сўз юритди. Ундан айрим парчалар матбуотда ҳам эълон қилинди.

Сайёр ака бир шеърида Шимол ўлкаларига бориб, узоқ вақт туриб қолган ўзбек йигитининг руҳий ҳолатини жуда ҳам таъсирчан ифодалаган эди. Қуёшли юртнинг фарзанди, ҳамиша офтоб бағрида яшаган йигит, бу ўлкада бир неча кунлаб, ойлаб қуёшни кўрмайди, офтобнинг қайноқ нурларини соғинади... Шоир ўшандай руҳий ҳолатни қуйидаги шеърида жуда ишончли, таъсирчан тасвирлай олган эди. Мана, ўша шеър:

Неча кундир қуёшга муштоқ,
Тикиламан мармар осмонга...
Ўз-ўзимдан қиламан сўроқ:
Нечун боқмас бизнинг томонга?

Ҳар чеҳрадан изладим жавоб,
Билиб олдим сўнг асл сирин.
Мен қидирган ҳаётбахш офтоб
Юракларда экан яширин...

Шоир инсонлар юрагидаги ҳаётбахш офтобларга интилиб яшади, улар нуридан баҳраманд бўлишга ҳаракат қилди. Бу эса ижодкор учун жуда муҳим.

Муҳаммад АЛИ,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

ИШТИЁҚНИНГ МИҚЁСИ

КИТОБИНГИЗНИ ЎҚИДИМ

Асл шоирлик бировга ўхшамасликдир. Энг ночор шоир ҳам энг даҳо салафига айнан ўхшагиси келмайди. Ўхшашини билса, ёзмаган, шоирлик даъво қилмаган бўларди. Ойдиннисонинг китобчасини ("Менсизлик", шеърлар, "Янги аср авлоди" нашриёти, 2003) ўқиб чиқиб дастлабки хулосам шу бўлдики, у ҳеч кимга ўхшагиси келмаган ижодкор. Ёзганларида ҳам дунёни ўз кўзи билан кўриб, ўз тушунчалари билан изоҳлашга иштиёқ сезилиб турибди. Аслида, кишини ана шу иштиёқнинг миқёси ижодкор қилади. Каттароқ ўзига хослик каттароқ иқтидордан далолатдир. Ойдиннисонинг "сўзласанг йиқилиб кетарди, бўзласанг ювилиб битарди, Энг сўнгги бўсанинг қолдиғи" сингари ташбиҳларида юқорида айтилган ўзига хос қараш ва кўриш сезилади. Шоиранинг ўзи ҳам "Ортингга қарама, азизим, Бу нигоҳнинг юки залворли" деганида, ташлаб кетаётган яқинига муносабатини "Харсанглар тўлмоқда кўзимга, Бирам оғир, қорли харсанглар" тарзида ифодалаганида ўз назарининг ўхшашсизлигини, салмоғини яхши ҳис қилган.

О.Йўлдошева шеърларининг менга маъқул бўлган яна бир жиҳати у гап айтишга, ақл ўргатиб, ҳикматлар тўқишга уринмайди. Балки ўзи билан ўзи дардлашади. Лекин дардлари чин бўлганидан ўқиган кишига ҳам юқади. Асл шоирлик юқумлиликдир. Бу дунёда ҳамма нарса ўзгарувчан ва омонатдир. Фақат чин инсоний туйғуларгина собит. Ойдиннисо шеърлари собитликни қаламга олгани, уни ўзига хос йўсинда жуда майин, жуда мураккаб, содда ифодалай олгани билан диққатга молик. Шоир қизнинг йўли ёруғ ва узун бўлишини умид қиламан.

Қозоқбой ЙЎЛДОШЕВ
профессор

ПАНД-НАСИҲАТГА ТОБИНГИЗ ҚАЛАЙ?

Бир йиғилишда: "Марказий Осиёда йигирма беш миллионга яқин ўзбек бор, аммо "Жаҳон адабиёти"нинг тиражи бир ярим мингга етар-етмас", деган гап айтилди. Дарҳақиқат, Ўзбекистонда яшайдиган қардош халқларнинг аксарияти ҳам бугун бемалол ўзбекча ўқийди. Ундай бўлса нега... Балки журнал талабга унчалик жавоб бермас?!.

Келинг, журналнинг шу йилги айрим сонларини варақлаб кўрайлик.

Биринчи сон Фридрих Нитшенинг "Зардўшт таваллоси" насрий достони билан очилибди. Ўзим уни илҳақ бир ташналик билан ўқиб чиқдим, ҳикматли сатрларини ён дафтаримга кўчириб олдим ва шундай хулосага келдимки, бу асар тезроқ китоб ҳолида чоп этилиши, ҳар бир файласуф, ёзувчи, шоир, маънавият ходими, хуллас, ўзини зиёли деб биладиган кишининг китоб жавонида бўлиши зарур.

"Барча ёзилганлар орасида мен фақат қон билан ёзилганини яхши кўраман", деб ёзади муаллиф Зардўшт номидан. "Қонинг билан ёз ва сен қон руҳи эканлигингни билурсан". Шу ўринда Лев Толстойнинг ибораси ёдга тушади: "Мен ҳар гал перони қонимга ботириб оламан".

Асарнинг "Шоирлар зикри" бобидан айрим афоризмларни эътиборингизга ҳавола этмоқчиман: "Биз жуда оз нарса биламиз ва жуда ёмон ўқиймиз, шунинг учун ёлғон сўзлашга мажбур бўламиз". "Мен қадим ва янги шоирлардан чарчадим, уларнинг аксари мен учун юзаки ва кўлмак билан баробар бўлиб қолди. "

Начора, биз табиатан силаб-сийпашга мойилмиз ва шунга кўникиб қолганмиз. Нитшенинг бағоят дангал, аччиқ ва радикал фикрига иммунитет пайдо қилмаганимиз сабаб, уни қабул қилишимиз қийин кечади.

"Зардўшт таваллоси"ни таржима қилган Иброҳим Ғафуровнинг қўлини зоҳиран қисишни истардим. Таржимонимизнинг меҳнаткашлиги, юксак интизомига бирга ишлаган йилларим тан берганман.

Журналда ўтган йили Пауло Коэлонинг "Алхимик" романини (Озод Шарафиддинов таржимасида) ўқиган эдик. Саёҳатнома ёхуд очеркка ўхшаб кетиши боис, бу асар осон ўқилади. Журналнинг учинчи сонидан мазкур муаллифнинг "Бешинчи тоғ" романи ҳам эълон қилина бошлади. Озод ака бу асарни ҳам таржима қилишда унинг ҳаммабоплигини сақлаб қолибди.

Публицистик асарлар ҳақида гап кетганда журналда эълон қилинган Збигнев Бжезинскийнинг "Буюк шахмат тахтаси" асари (бу асарни ҳам Озод Шарафиддинов ўзбекчалаштирган. Қани энди, шу кишидай фидойи бўлганимизда эди!) долзарблиги билан ўқувчини дафъатан ҳушёр торттиради. Муаллифнинг геополитикага оид ноанъанавий фикрларига гоҳида қўшилмайсиз ҳам. Аммо шунга қарамай иштиёқ билан ўқиб, адабиётдаги жадид бир йўналиш билан ошно бўлганингизга ишонч ҳосил қиласиз.

Таҳририятнинг асар танлашда консерватив йўлдан воз кечиб, бизни жаҳон адабиётида машҳурликка даъвогар ижодкорлар билан таништириб бориши таҳсинга лойиқ. Шу билан бирга, "Жаҳон адабиёти" журнали орқали биз Премчанд, Махтумқули, Маҳмудхўжа Беҳбудий, Анна Ахматова, Лоиқ Шерали ва бошқаларнинг ўтли асарлари билан танишдик. Журнал ўзбек ижодкорларига ҳам етарлича ўрин ажратиб келаётир.

Шу ўринда журналнинг шу йилги 3-сонида эълон қилинган Жюл Верннинг бир башоратига эътиборингизни тортмоқчиман. Мазкур фикр мушоҳадага чорлайди, хулосалар чиқаришга туртки беради. Машҳур фантаст ёзувчи 1902 йилда шундай деган экан: "Сиз мендан келажак романчилиги ҳақидаги фикримни сўраяпсизми? Менинг мулоҳазаларим сизни ажаблантириши шубҳасиз. Орадан эллик, юз йил ўтиб, роман, қиссалар алоҳида китоб ҳолида нашр этиладиди, деб ўйламайман. Ҳозирнинг ўзидаёқ улар маданий кишилар ҳаётида катта рол ўйнаётган кундалик газеталар томонидан қисиб чиқарилмоқда. Роман, қисса, тарихий ёки психологик ҳикояларнинг бари йўқолиб кетади.

...Бадииятни психологик ва ахлоқий шаклга ўрашга бўлган уринишга қараганда, судлар ҳаёти тафсилотларидан, темирйўллардаги бахтсизликлардан, оломоннинг кундалик югур-югурлари ҳамда жангу жадаллардан кўпроқ ҳақиқат чиқариб олиш мумкин бўлади...

Фантастик романчилик охирги умрини ўтамоқда. Агар қачонлардир Марс билан алоқа ўрнатилса, унда ўша ерда газета мухбирини тутиб туришга тўғри келади ва унинг ҳисоботи Уэллс ҳамда менинг романларимга қараганда қизиқарлироқ бўлади".

Эътибор беринг, бу бир аср муқаддам айтилган фикр. Лекин шукрки, яшаш учун кураш қонунига бўйсунган Адабиёт Жюл Верн башоратига зид ўлароқ, айниқса, ўтган асрнинг ўрталарига келиб юксакликка парвоз қилди.

Тан олмоқ керак, ҳозир қалин адабий журнал ва китобларнинг тиражи камайди. Бундай ҳоллар аввал ҳам содир бўлган ва ҳар гал адабиёт мураккабликлардан чиқиб кетган. Китобхон ёки журналхон кўп жиҳатдан жамоаси омадсизликка учраганда зарда билан уни тарк этадиган футбол ишқибозига ўхшар экан. Уни қайтаришнинг ягона йўли эса "яхши ўйин" намойиш этиш. "Жаҳон адабиёти" — навқирон нашр ва у янги адабиётимизнинг чароғбони бўлишига умид боғлаш мумкин.

Шу ўринда ҳамкасблар эътиборини харидоргир бир жанрга қайтармоқчиман. Тарихимизда шундай пайтлар бўлдики, Европага нотаниш анъаналаримизга бурун жийириб қарадик. Бунга дидактика жанрини мисол қилиб кўрсатиш мумкин. "Совет кишиси насиҳатга муҳтож эмас", деган иддаони бизга сингдиришга ҳаракат қилинди. Ваҳоланки, биз табиатан донолар ва мўйсафидларнинг ўгитларига мойил ва ташна халқмиз. Бу борада, айниқса, форс-тожик адабиёти катта хазинага эга эканлиги ва ота-боболаримиз учун улар ўз мулкларига айланиб қолганлигини эътироф этсак тўғри бўлади. Саъдий, Ҳофиз, Кайковус, Жомий... нақадар қалбимизга яқин даҳолар!

Сиз бозор, китоб расталарида сотилаётган панд-насиҳат мазмунидаги нашрларга эътибор беринг-а. Ана шу адабиётларнинг саксон фоизи пандномалардир. Савдоси эса чаққон. Ўзим бир неча йил муқаддам Ибн Синонинг "Пирўзинома" ("Зафарнома") асарини таржима қилган эдим. Аллома йўриқномаларидан руҳланиб, "Фарзандга ўгитлар" деган китобча ҳам ёздим. Ҳозиргача у уч бор (илтимос, мақтанчоқликка йўйманг) нашр этилди. Эндиликда лотин имлосида чиқариш ташвишидаман.

Мазкур жанрнинг бир қатъий талаби борки, буни эслатмасликнинг иложи йўқ. Яъни панд-насиҳат ёзиш фақат маънавий ҳаққи борларгагина раводир.

Фақат дидактика эмас, публицистика, фантастика, сатирада ҳам ялт этган асарлар кам. Бу жанрларнинг имкониятлари эса ғоятда кенг. Аммо ана шу жанрлар имкониятларини уйғунлаштира олган ёш, лекин ҳаётий тажрибага бой, меҳнаткаш ёзувчилар янги адабиёт яратиши мумкинга ўхшайди.

Бундай кишилар эса четдан келмайди!

Нусрат РАҲМАТ

Абдулла ОРИПОВ:

ЗАВОЛ БИЛМАС ЧИНОРЛАРГА АЙЛАНИНГ!

ЗОМИН ЁШ ИЖОДКОРЛАРНИ КУТМОҚДА

"Ёшлар бизнинг келажагимиз" деймиз. Бу ёш авлоднинг кўнглини кўтариш, ёшларда кексаларга ҳурмат-эҳтиром, қарияларда ёшларга меҳру мурувват ҳисларини уйғотиш ниятидагина айтилган шунчаки таскинбахш гап эмас, асрлар тасдиғидан ўтган мағзи тўқ, илдизи чуқур, мантиқан асосли гапдир. Шахсий ҳаётда ҳам, ижтимоий фаолиятда ҳам, айниқса, адабиёт соҳаларида ўзига муносиб ўринбосарларни тарбиялаб вояга етказиш йўлида астойдил жон куйдирмаган одамнинг аҳволи, айниқса, келажаги яхши бўлмайди. Ота-она ҳам аввало "Келажакда қариб кучдан қолганимда кўзимга нур, белимга қувват, танимга мадор бўлар" деган умидда фарзанд тарбиялайди-да ахир. Шогирд ҳам шу умидда тутилади.

Модомики, биз бугунги кунда Амир Темур ва Алишер Навоий, Мирзо Улуғбек ва Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Аҳмад Фарғоний ва Беруний, Аҳмад Яссавий ва Баҳоуддин Нақшбанддек бири биридан улуғроқ аждодларимизнинг муносиб ворислари бўлишга астойдил чоғланар эканмиз, ёш авлодга ҳар томонлама ғамхўрлик кўрсатиш ҳар биримизнинг виждоний бурчимиздир.

Адабиёт соҳасида ҳам истеъдодли ёшларни қўллаб-қувватлаш борасида фахрланиб айтса арзигулик ишлар амалга оширилмоқда. Шулардан бири республикамиз ёш ёзувчиларининг Зомин семинар-кенгашидир.

Мана, етти йилдирки, истеъдодли ёшларнинг шундай бир ижодий анжумани мунтазам ўтказиб келинмоқда. Бу анжуманни етти йил муқаддам муҳтарам Президентимизнинг шахсан ўзлари қизғин қўллаб-қувватлаганлар. Мустақиллик йилларида маънавият соҳасида амалга оширилган хайрли ишлардан бири бўлмиш бу анъанавий тадбир ҳар йили энг азиз, энг улуғ байрамимиз — мустақиллик байрами арафасида ўтади. Бунда муайян тимсол бор, албатта. Зеро, мазкур анжуман ҳам мустақиллигимизнинг тансиқ мевасидандир.

Анжуманга Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва барча вилоятлардан энг истеъдодли ёш шоирлар, носирлар, драматурглар ва адабиётшунос-мунаққидлар, қўйингки, бутун мамлакатимизнинг ижодкор ёшлари қатнашади. Халқимиз ноёб талантларга бой бир қайнар булоқ экан, ўтган етти йил мобайнида кўпдан-кўп истеъдодлар кашф этилди, улар устоз адибларимизнинг қўллаб-қувватлашлари билан Катта Адабиётга йўлланма олдилар, кетма-кет китоблар чиқардилар, энг муносиблари Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига қабул қилиндилар, "Зулфия" номидаги Давлат мукофотига сазовор бўлдилар, Олий адабиёт курсида таҳсил кўрдилар... Хуллас, демоқчиманки, Зомин семинарининг обрўси тобора ошмоқда, йилдан-йилга мазкур анжуманга қатнашиш иштиёқидаги талабгорлар кўпаймоқда, табиийки, уларга қўйиладиган талаблар ҳам кучаймоқда, натижада, семинар қатнашчиларининг савияси ва истеъдод даражаси тобора юксалмоқда. Навқирон мамлакатимизнинг навқирон авлоди ўз гапини баралла ва тобора баландроқ айтаётир.

Илоё, ёш дўстларимнинг Катта Адабиётдаги йўллари — оқ, уларнинг истиқболлари — порлоқ, қадамлари — равон, мушкуллари — осон бўлғай!

Ёш ижодкорларимизга жаннатмакон устозларимиз ва биз талпиниб етолмаган энг нурли, чароғон манзилларга етиб бориш муяссар бўлғай. Катта Адабиёт майдонига умид билан қадам қўйган ҳар бир туғма истеъдод соҳиби бўлмиш навқирон ва навниҳол қаламкашларнинг бевақт завол кўрмай улкан чинорга айланмоғи муқаррар бўлғай!

ИЖОД ОЛАМИГА ЙЎЛЛАНМА

Ҳар йили ёз фаслида юртимизнинг ҳамма бурчакларидаги энг оташнафас қаламкашларни гўзал ва сервиқор Зомин тоғлари ўз бағрига чорлайди. Бу йил ҳам Зомин ва зоминликлар шу тараддудда. Яқин кунларда бошланадиган ёш ижодкорлар семинарига тайёргарлик кўрилаяпти. Шу сабабдан, ўтган Зомин семинарларида иштирок этган устозларимиздан бири, Ўзбекистон халқ шоири **Жуманиёз Жабборовни** суҳбатга чорлаб, ушбу тадбирнинг аҳамияти тўғрисида гапириб беришни сўрадик:

— Шу пайтгача еттита семинар бўлиб ўтган бўлса, олтитасида иштирок этдим. Ушбу семинар туфайли "Зомин мактаби", деган тушунча адабиётимизга кириб келди. "Зомин мактаби"да таҳсил олган, кашф этилган ижодкорлардан бир нечтаси ҳозир республика оммавий ахборот воситаларида ва бошқа ташкилотларда қалам тебратяпти, нуфузли билим юртларида ўқияпти. Кўриниб турибдики, семинарни ўтказишдан мақсад, шунчаки келиб, шеър ўқиб кетиш эмас. Бу ерда мамлакатимизнинг барча вилоятларидан саралаб чақирилган 40-50 нафар истеъдодли ижодкор ёшлар келиб, ўз ижод маҳсулларини "дастурхон"га қўядилар. "Татиб кўрган" устоз ижодкорлар ҳамда уларнинг тенгдошлари баҳо беришади. Биринчи марта катта адабий даврага кириб, ўз тутган ўрнини белгилаб олиш учун берилган имконият бу.

Юртимизнинг фахри бўлмиш катта ижодкорлар ёшларни гуруҳ-гуруҳга бўлиб, ижодлари билан танишиб чиқишади. Уларнинг холис фикрларини, берган баҳоларини тинглаб, ёшлар хулоса чиқаради, шаклланади. Уларнинг адабиёт бир эрмак эмас, халқ маънавияти асоси эканини англаб етишида ҳам ушбу семинар муҳим ўрин тутади.

Бундан ташқари, Зомин семинарини катта ижод оламига йўлланма, десак ҳам хато бўлмайди. Чунки семинар сабаб бир қатор истеъдодлар республика Ёзувчилар уюшмасига аъзоликка қабул қилинди. Шеърлари алманахларда, газета ва журналларда чоп этилди. Айримлари шундай ўзига хоски, тап-тайёр тўплам эди. Уларнинг шеърларини китоб ҳолида чоп этиш учун тавсиялар берилди. Семинар сабаб Олий адабиёт курси ташкил этилиб, ҳар йили бир нечта ижодкорлар унда таҳсил оляпти.

Энди семинарнинг нима учун айнан тоғ ён бағирларида ўтказилишига келсак, бу анъана бизда эскидан мавжуд эди. Биздан аввал ҳам Чимён тоғи ён бағирларида тўпланиб, шеърхонлик қилиш, ижодга шўнғиш анъана бўлган. Чунки ижодкор қалби гўзалликка ошно бўлади, гўзалликдан илҳомланади. Сўлим табиат қўйнида ижодий муҳитнинг пайдо бўлиши эса нур устига нур. Ойбек домламизнинг ҳаммамиз учун севимли бўлган "Наъматак" шеъри ҳам ана шундай табиат қўйнида ўтган мушоиралардан бирида туғилган. Зоминда, Зомин семинари таъсирида ҳар йили қанчадан-қанча яхши асарлар яратиляпти, адабий хазинамиз бойияпти. Мана шуларни ҳисобга олганда, ушбу семинарнинг маданий-маърифий ва маънавий аҳамияти жуда катта.

Ойдин ЙЎЛДОШЕВА
суҳбатлашди

МУҲАББАТ ЮРТИДА ЯШАЙМАН

Назира ЎРОҚОВА

* * *

Покдомонсиз оппоқ тонг мисол,
Дунё билан йўқдай ишингиз.
Ҳали бошда чарх урмас савол,
Онангиздир яқин кишингиз.

Ҳали қалбга инган эмас ранг,
Кўкка чорлар орзулар қат-қат,
Чертилмаган дил тори таранг,
Бегонадир оташ муҳаббат.

Имкон топиб фурсатни пойлаб,
Ўйнагайсиз "мак-мак" қўғирчоқ.
Эркалайсиз севиб, авайлаб,
Билмагайсиз надир ўй, фироқ.

Юракларда ғалаён солган,
Дунёга зеб берган дафъатан.
Олов ёққан, лола ранг олган,
Лабингизда бошланар Ватан.

* * *

Барно ҚОДИРОВА

Чўлпонни ўқиб

Эй, кўнгил, бунчалар паришон, беғам,
Кўзгунинг олдида жим эгасан бош.
Балки бир васваса солар ғам, алам.
Ёхуд қувончдандир кўзингдаги ёш.

Бўлди, етар энди, шунча кўрганинг,
Сергаклан, бардам бўл, яша ҳур, мағрур.
Баён эт, кўнгилда бўлса туйганинг,
Сенда ҳам йўқ эмас озмунча ғурур.

Ғам сенга ҳеч қачон бўлолмас яқин,
Чунки сен эркингни асло бермассан.
Осмондек мусаффо, қуёшдек ёрқин,
Тинчликни ўйларсан, ғамни демассан.

Эй дўстим, бош бўлиб йўл кўрсат менга,
Биринчи қадамни ташлайин шаҳдам.
Бу гулшан ичра зўр гулзор яралса,
Гулзорга бир кўчат қўяйин мен ҳам...

Дилором ДИЛХОҲ

ЭВОҲ МАНИМ КАМОЛИМ ИШҚ

Кутмоқлик ҳам ахир бунча кутилмайди,
Мен ўтарман, гуноҳларинг ўтилмайди.
Тутиб қолар бирин кеча, бирин кундуз,
Энди билсанг ою қуёш тутилмайди.

Етай десам йўлинг бошқа, йўлим бошқа,
Ҳақ деганда яшамоқлик, ўлим бошқа.
Кетиб ҳамки қутулмадим ҳижронингдан,
Жаннат деб кўз очсам, ўнгу сўлим бошқа.

Ёлғон дунё Чин ўлкасин излайинми?
Чиним ёлғон дея яна бўзлайинми?
Етти қават осмонларга етиб бўлсам,
Чин дунёнинг чин ишқини кўзлайинми?!

Ер ёмонлаб келди, ерга айтдинг нега?
Тирил дейди, яна шеърга айтдинг нега?
Бевафодан вафо истаб нима кўрдим,
Бағритошим, ўз аҳдингдан қайтдинг нега?

Кутмоқлик ҳам ахир бунча кутилмайди,
Мен ўтарман, гуноҳларинг ўтилмайди.

Муҳаммад СИДДИҚ

СЕНГА ИШҚИМ АЙТАЙ ДЕДИМ

Онам деди — қулоғини тишлаб қўйгин,
Келин бўлса зора бизга шу қизгина.
Мен уялдим тишлолмадим, қулоғингни,
Қулоғингни тишлолмадим, эсизгина.

Йиллар ўтди елдек бир-бирларин қувиб,
Сен-чи тўлдинг кўкда ёрқин юлдузгина.
Сенга ишқим айтай дедим, кўп чоғландим,
Лек ишқимни айтолмадим, эсизгина.

Совчи келди сенга неча бой йигитдан,
Юрак ютиб боролмадик бир бизгина.
Бошдан оёқ сийму зарга сени кўмиб,
Ёр-ёр айтиб олиб кетди, эсизгина.

Онажоним, бошим олиб қаён кетай,
Тинглагувчи оҳларимни бир сизгина.
Олиб кетди юрагимни ул қиз, нетай,
Борлиғимни олиб кетди, эсизгина.

БЕНАЗИР

* * *

Ёр ишқи эсимни оғдирса,
Кўксимда ишқ деган тоғ турса,
Теграмда дўстларим соғ турса,
Минг йил умр кўришга шайман,
Муҳаббат юртида яшайман.

Умидлар уйғонса танимда,
Шижоат жўш урса қонимда,
Жасорат уйғонса ғанимда,
Ҳаёт майдонига тушай ман,
Зафар қучмагунча яшайман.

Отамдек қўл силтаб барига,
Маккора дунёнинг макрига,
Кетаман оқибат шаҳрига,
Мунғайиб қолади — бўш айвон,
Оқибат шаҳрида яшайман.

Кўзига тик боқиб оламни,
Ўзига айтаман ноламни,
Бахтли қилмагунча онамни,
Чекмай афсус, чекмай пушаймон,
Сабот ўлкасида яшайман.

Демам очунда йўқ аламим,
Токи ёзар экан қаламим,
То бор экан меҳр каломи,
Сўзларни сўзларга қўшай ман,
Назм гулшанида яшайман.

ҲИКОЯ

Абдул-Қодир (А.ҲАЙИТМЕТОВ)

«ЯША, ТУРОН!»

Онамиз раҳматлик бирон хонанда радиода меъёрига етказиб яхши бир қўшиқ айтса ёки бирон раққоса саҳнада қойилмақом қилиб ракс тушса, ундан таъсирланиб, бизга:

— Дунёга келиб, шуларнинг ҳам дилида бирон армони бормикан-а! — деб қўяр эдилар.

У кишининг назарида бундай одамлар Худо берган, халқнинг ҳурмат-иззатига сазовор бўлган энг бахтиёр кишилар бўлиб, улар ҳар қанча эъзозланса камдек эди.

Лекин ҳаётда ўз қадрини топиб-топмаган, тақдир ноғораси ҳамма вақт ҳам бир хилда сийлаб-сийламаган санъат юлдузлари ҳам бўлган.

Мен бу ўринда халқдан чиққан, эл меҳрини қозонган машҳур санъаткор, бир вақтлар «Фарҳод ва Ширин», «Эртарғин», «Лайли ва Мажнун» операларида бош ролларни ўйнаган Муҳиддин Қориёқубов ҳақида ҳикоя қилмоқчиман. Ўз вақтида уни кимдир «Саҳнамиз Алпомиши» деса, европа табиатлилар уни «Ўзбек Шаляпини» деб атагувчи эди.

Мен ўзим Тошкентда яшасам ҳам, бироқ бу камтар ва ажойиб инсонни биринчи маротаба Фарғона водийсининг Боғдод тумани марказида яқиндан кўрган ва суҳбатидан баҳраманд бўлган эдим. Уруш ҳали тугамаган. У киши ранг-баранг истеъдод гуллари ва ғунчаларидан иборат гуруҳи билан ўша ёқларда томоша кўрсатиб юришган экан. Биз эса элликдан зиёд талабалар ғўза яганасига ёрдам бергани борган эдик.

Концерт, эсимда, туман марказидаги катта чойхона саҳнида, қош қорайганда бошланган эди. Одам кўп. Хотин-халаж. Ёш-яланг. Уруш бораётганига қарамай, халқ кўтаринки руҳда. Олдинги қаторда оёқ яланг, тиззаларини қучоқлаб ўтирган болалар.

Шунда Қора-ка кечани олиб борган, ашула ҳам айтган, аскияда ҳам ҳеч кимдан енгилмаган. У «Омон-ёр» ашуласини ижро этаётганда, қўшиқнинг ҳар бандида турли шаҳарларимиз номини тилга олар экан, қўқонликларга келганда:

Ҳой-ҳой ука, қўқонли ука, омон-ёр!
Сенинг нозик бўйнингдан-эй, омон-ёр!..

деб айтган ва ҳаммани кулдирган эди. Биринчи бўлиб қўқонликларнинг ўзлари роса кулишган. Чунки ўша вақтда ичадиган сувларида йод моддаси етишмаганлиги сабабли шаҳарда буқоқлар жуда кўпайиб кетган, кўчаларда бўқоғи кўкрагигача тушадиган эркак ва аёлларни кўриш мумкин эди. Биз ўшанда қайтишда кўрган томошамизни йўл-йўлакай қизғин муҳокама қилиб, турган манзилимиз — Қонгли қишлоғига пиёда қандай етиб борганимизни билмай қолган эдик...

Орадан йиллар ўтди. Институтни ҳам тамомладик. 60-йилларнинг ўрталари. Салқин ёз кунларининг бирида нонуштадан сўнг ишга отландим. Катта кўча йўлагидан автобус бекати томон борарканман, кўчанинг нариги томонидан тўриқ от қўшилган бир резинка ғилдиракли бўш аравани илдам ҳайдаб, Қўйлиқ томон кетаётган, тўладан келган, таниш башара одамни кўрдим. Кимгадир ўхшатдим. Яхши эслолмадим.

Уч-тўрт кун ўтгандан кейин ўша арава, ўша одамни яна кўрдим, — бир қўлида отнинг жилови, иккинчи қўлида узун қамчи. Уни ўша — машҳур артист Қориёқубовга ўхшатдим. Аммо ичимда: «Одам одамга ўхшаши мумкин-ку!» — деб қўя қолдим.

Бир-икки ҳафта ўтгач, кунлар қизий бошлаб, меҳнат таътилига чиқдик. Узоқроқда бориб дам олишнинг иложи бўлмай, Қорасув маҳалла чойхонаси доимий манзилимга айланди.

Бир куни пешинга қолмай чиқсам, чойхонанинг ташқари қисмида улфатлар ҳаммаси жам, жўрабошимиз — урушни Югославияда тамомлаган собиқ жангчи, қўшни — электроаппарат заводида цех бошлиғи Исмоил ака ҳаммадан бурун бозор қилиб келган, доимий ошпазимиз Миртилла қуролдош дўсти билан қозон тепасида — ош ҳаракатида. Бир қўли йўқ дўстимиз — Ҳожим соғ қўли билан гуруч тозалар, кимдир сабзи, кимдир пиёз тўғраган. Мен ҳам гўшт тўғраётган жўрабоши ёнига ўтириб, уларга қараша бошладим.

Сал нарида шахмат, шашка, домино ўйинлари авжида. Сўрининг тагидан шилдираб оқиб турган сув кекса тут соясида дам олаётган барча ёшу қарига ажиб бир кайфият бағишлаётган эди.

Таги марғилонлик бўлган чойхоначимиз Қурбонали ака қўли қўлига тегмас, барчага хизматда, чой деганга чой, нон деганга нонни оғзидан чиқиши билан етказиш пайида.

Қурбонали ака одатдаги ишлари андак камайгач, чойнак ва пиёлаларни арта бошлади. Шу пайт йўлнинг нарёғида кўк беда ортилган бричка арава тўхтади. Устидан Марғилон дўппи кийган, барваста бир киши ерга сакраб, отини ариқ ёқасидаги толга бойлаб, кўйлак ва шимидаги чанг-чунгни қўли билан қоқиб, қўлида қамчин, чойхона томон юрди.

У катта йўлни, сўнг трамвай изини кесиб ўтиб, чойхонага яқинлашар экан, уни бу вақтда шахматга ўтган жўрабошимиз ва Қурбонали ака кутиб олишди. Жўрабоши меҳмоннинг қўлини сиқиб:

— Келинг, Қора-ка! Қандай шамоллар учирди сизни биз томонга? — деди.

— Одам бор жойга одам келади. Кўпдан бери шу сўлим масканда бир пиёла чой ичсам, дейман, — имкони бўлмайди. Вақти-соати бугун экан-да! — деди самимият билан.

Қурбонали ака эса у билан:

— Келинг, ҳамшаҳар! Қадамларига ҳасанот? — деб кўришар экан, унинг меҳмонни олдин ҳам озми-кўпми билгани, танигани англашилди. Бу ўша «Қора-ка» номи билан танилган машҳур Муҳиддин Қориёқубов эди.

Қурбонали ака чаққонлик билан ичкаридан янги бир атлас кўрпача олиб чиқиб ёзди. Меҳмон оёғида этиги бўлгани учун сўрининг чиқаверишдаги ўнг бурчагига жойлашди ва фотиҳа ўқилгач, Исмоил акага:

— Мен шу ердан ўтган аҳли мўминларнинг руҳларига кичгина бир тиловат қилиб юборсам майлими? — деди.

У ва бошқалар ҳам бош ирғаб:

— «Бош устига!» — дегандек бўлдилар. Меҳмон бир неча лаҳзага чордона қуриб ўлтирди-да, кўзини юмиб, баланд овоз билан «Валлайл» сурасини шундай қироат билан ўқидики, бутун борлиқ нурга тўлгандек, шу маҳалладан ўтган Жўрабек додхо, асли ҳастимомлик, шу чойхона орқасидан жой қилган Саидолим Эшон, кимсан Азиз ота кабиларнинг руҳлари шод бўлган бўлса, ажаб эмас. Унинг қироатига қойил қолган Исмоил ака менга: — «Бу киши санъатга қориликдан ўтганлар!» — деганлари тўғрига ўхшайди! — деб қўйди.

Меҳмон учун жонини ҳам аямайдиган Қурбонали ака унинг олдига янги дастурхон ёзиб, патносда тўртта нон, қанд-курс, ликопчада қора майиз олиб келиб қўйди.

Қора-ка серқатнов кўча, атрофдаги обод, сердарахт ҳовлиларни кўздан кечирар экан:

— Бурунгилар ҳар манзилнинг ўз файз-тароватини, ўз меҳргиёси бор, деб бекорга айтмаганлар! — деб қўйди ва яна деди:

— Бу — эски Қўқон йўли. Бу ердан кимлар ўтмаган! Бобур Мирзо! Худоёрхон!.. Биз — санъаткорлар ҳам гоҳ аравада, гоҳ машинада — кўп ўтганмиз...

— Яхши гапларингиз учун раҳмат, Қора-ка! Турган жойимиздан нолимаймиз. Экамиз десак, ер ҳам кўп бу ерда, ичамиз десак сув ҳам! — деди Исмоил ака. — Атрофга қаранг. Бу ерда мевали дарахт экилмаган ҳовли йўқ.

Бошқалар ҳам унинг гапларини маъқуллашди. У яна сўзида давом этади:

— Бу ерда сизни танимайдиган одам йўқ. Томошаларингизни кўришган. Ашулаларингизни эшитишган. Лекин кейинги вақтда шу ердан аравада ўтиб юрганингизни кўриб, ҳаммалари ҳайрон. Бирлари: "Ишқибозликка бир нарса деб бўлмайди. От-аравага ишқлари тушиб қолган бўлиши мумкин!" дейишса, баъзилари: «Буни, ўнг келиб қолса, — ўзларидан сўраймиз!» дейишади. «Театрда у киши билан галма-гал бир ролни ўйнайдиган, ўзига ўхшаган шерикларидан бири бўлиши мумкин!» - деганлар ҳам бўлди.

— Демак, мен билгандай тўхтабман-да! Баракалла! — деди кулиб Қора-ка.

Шу дамда Қурбонали ака дастурхонга бир лаган чиллаки узум, тандирда ёпилган учбурчак сомса қўйиб кетди. Унинг орқасидан қозонга уринаётган Миртилла бир тарелка иссиқ жиззани дастурхоннинг меҳмонга яқинроқ ерига жойлаштира бошлади. Буни кўриб Қора-ка:

— Қозонда жиз-биз. Тўрда сиз-биз, экан-да! — деди жилмайиб.

Қора-ка кўк чойдан ичиб, дастурхондаги ноз-неъматлардан тамадди қилар экан, кайфияти чоғ, ҳамма чарчоғи тарқаётгандек эди.

— Менинг ҳам жўраларим бор, — деди Қора-ка, бўлиб ўтган гапларга ўз муносабатини билдиришни хоҳлагандек. — Улфатчиликда директоримизнинг ўзи ҳам бор. Бироқ бу йил қишда директор билан ўртамизда гап қочиб қолди. Шу-шу гоҳ ишга бораман, гоҳ бормайман. У ўзимнинг шогирдим. Лекин гап иш ҳақида борганда, икковимиз ҳам устоз-шогирдликни унутиб қўямиз, чоғимда. Бундан бир ойча бурун ишга борсам, унинг ёш артист йигитларимиз билан ғижиллашиб тургани устидан чиқиб қолдим. Умрида от минмаган, арава ҳайдамаган, қўлига ўроқ тутмаган йигитларни хўжалигимизга тегишли ерга бориб, ёрдам беринглар, бедалар гуллаб кетди — ўриб, аравада ташиб келинглар, деяпти. Мен унга:

— Умрида отнинг ёнидан ўтмаган, юганини ушламаган болалардан нимани талаб қиласиз! Бунақа ишни биздақаларга буюринг, — қойил қиламиз. Отни кўкрагида ёли бор одам минади! Деҳқончилик, аравакашлик ҳамманинг ҳам қўлидан келавермайди! — дедим.

У эса устозим мени масхара қиляпти, деб уйлаб:

— Мени калака қилманг. Далада беда кўрпа бўлиб кетган, ўрилмасдан. Боғ қаровсиз. Бу ердаги жонворларимиз оч, егани на ўт бор, на ем, — деди куюниб, қўли билан шу ердаги артистларни концертга олиб боришда хизмат қиладиган от-араваларни кўрсатиб. — Сизни далага юборсак, одамлар айтмайдими, домласини қувғин қила бошлабди, деб.

— Буёғини менга қўйиб беринг! — дедим кескин. Чиндан ҳам ёшлигимда аравакаш тоғам билан кўп бирга бўлиб, от, аравага кўникма ҳосил қилган эдим. Шу билан бирга, ўзимнинг ҳам икки-уч ҳафта шаҳарни тарк этиб, далада бўлгим, тоза ҳаво олгим, бу ердаги ишларни, диққатчиликларни унутгим бор эди. Мана, бир ойдан ҳам ошаяпти, — бир оёғим Чирчиқнинг нариёғида, бир оёғим шаҳарда. Эрталабдан аканг қарағай деб далага ҳайдайман аравани. Тўйиб-тўйиб тоза ҳаво оламан. Югураман. Беда ўраётганларга қарашаман ҳам. Чирчиқ шундоқ кўриниб туради. Бориб ҳовитаман. Овозимни синаш учун ашула ҳам айтаман. Ҳозир илгаригидан ҳам анча яхшиман. Баъзида болаларни ҳам олиб бораман.

Қора-ка олдидаги ноз-неъматлардан еб, гоҳо чойдан ҳам хўплаб ўтирар экан, маҳалладаги таниқли тунукасоз, улфатларнинг ёши каттаси Абдулазиз ака Қора-кага мурожаат қилиб:

— Қора-ка, беадабликка ҳисобламасангиз, бир илтимосимиз бор. Бугун дам олиш куни. Ёшлар «Қора-кам битта хиргойи қилиб берсалар!» дейишяпти, — деди.

Унинг гапини, қўлида махорка папироси, Уста Азим ака ҳам табассум билан маъқуллаб турар эди.

Қора-ка кулиб:

— Айтишга айтавераман-ку! Лекин бунинг учун аввало музика бўлиши керак. Қолаверса, ўзим ҳам озгина тайёргарлик кўрган бўлишим керак! — деди камтарона.

— Сизга тайёргарликнинг нима кераги бор, Қора-ка! — деди қўшни сўрида чойхўрлардан бири. — Сиз ўзингиз артист бўлиб, ҳофиз бўлиб туғилгансиз.

Бу гап Қора-кага ёқди. У дастурхондаги майиз солинган ликопчани — майизини патносга тўкиб — қўлига олди ва урушдан олдин ўйналган «Фарҳод ва Ширин» операсидан ўз вақтида машҳур бўлган, «Тошкент ироқи» куйида айтилувчи, «Ҳижрон туни" деган Фарҳод ариясини шошмай ижро эта бошлади. Ҳаммаёқ сув қуйгандек бўлиб, тингловчилар ҳам уни диққат билан, кўплари кўзларини юмиб эшитишди. Бу ашулани мен ҳам кўпдан буён эшитмаган эдим. Дард билан тўла бу қўшиқ барчанинг юрак-юрагига етиб борди. Қўшиқ тугагач, ҳамма бир ухлаб тургандек, ўзини енгил тортгандек бўлди. Мен ҳам. Қўшиқчига миннатдорчилик билдираётганларнинг саноғига етиб бўлмасди.

Қора-ка бу оғир ашулани айтиб бўлгунча дастурхонни иссиқ патир, айниқса, эртаги ўрик ва шафтоли билан ҳам тўлдиришга ҳаракат қилди. Қора-ка бу насибалардан яхшироқ татинишга ҳам улгурмай, унинг олдига Миртилла келиб:

—Қора-ка, одамни маст қиладиган, ухлатиб қўядиган ашулаларингиз яхши. Лекин биз урушда, ўрмонзорларда юрганимизда, юртимизни соғинганимизда «Ғайра-ғайра» ашулангизни айтар эдик! — деди унга эркалангандек.

Қора-ка эса унга:

— Отангизга раҳмат! Қиссадан ҳисса, «Ғайра-ғайра»ни айтиб беринг, демоқчисиз-да! — деди ва бу ашулани у сўридан тушиб, пастда, қўлида тарелка, бармоқларини ҳам ишга солган ҳолда завқ билан айта бошлади. Бу фурсатда тингловчилар яна-да кўпайган, кимлардир ўз уйларининг деразаларини очиб қўйиб, кимлардир болахонада туриб, бу қўшиқни мароқ билан эшитарди. Ашуланинг қуйидаги бандида ижро этилаётганда эса, у шундай паст товушда, назокат билан айтдики, гўё игнанинг кўзидан ип ўтказаётгандай бўлди:

Уч кун деганда келмадинг;
Ёлғизлигимни билмадинг.
Ёки назарга илмадинг.
Ёр, мунча зор этдинг мени?
Кимларга хор этдинг мени?
Ғайра-ғайра дамбадам;
Ороми жонимсан менинг.

Исмоил ака меҳрибончилигини бўшаштирмас, меваларнинг пишган-пишганларидан меҳмоннинг олдига суриб қўяр, кўп айттириб уни чарчатиб қўйиш фикридан ҳам у узоқ эди. Бироқ ичкаридан яна бир илтимос тушди «Қора-кам «Омон ёр»ни айтиб берсинлар», деб. Қора-ка аслида олижаноб, сахийқалб одам эди. «Йўқ!» демади, йигитнинг сўзи қайтгунча шайтоннинг бўйни узилсин, деганларидек.

У завқ-шавқ билан қайнаб куйлар экан, айни авжга чиқаётганда, тарақа-туруқ ичи тўла одам билан трамвай ўтиб қолди. Қора-ка эса бунга парво қилмасдан айтаверди. Трамвайдаги йўловчилар ҳайрон — бу ерда нима бўлаяпти, дегандек. Шунда бир неча қўшиқ шинавандалари баланд товуш билан «Қойилман!», «Офарин!» деб қўйишди, хонандага эшиттириб.

«Чиллаки чиллакини кўриб чумак уради!» — деганларидек, шу аснода менинг ҳам у кишига эркалик қилиб, бир нарса дегим келиб қолди:

— Ҳамма ашулаларингизни эшитдим. Раҳмат! Яна биттаси қолди. «Яша Шўро»ни ҳам эшитайлик!

Аммо нимагадир менинг бу таклифим унга ёқмади. У дарҳол кайфияти ўзгариб:

— Келинг, ука, шуни мен айтмай, сиз эшитмай қўяқолинг! — деди шартта, гапимни кесиб.

Мен хижолат тортиб, ҳайрон бўлиб қолдим. Озгина вақт ўтгач, у яна ўзига келиб, гапирган гапига изоҳ бера бошлади:

— Маълумки, бу қўшиқни Ҳамзахон ёзганлар. Ашулани биринчи мен айтганман. Унинг оҳангини эса иккаламиз яратганмиз. Кейин ҳам анча йил айтиб юрганман. Орадан беш-олти йил ўтгандан кейин, бир куни Республика миқёсидаги катта йиғин охирида бўлган концертда мен ўзимча «донолик» қилибми, ёки шумлик қилибми, бу ашуланинг бошланишини озгина ўзгартириб:

«Яша, Турон! Яша, Турон!» —

деб эмас, балки:

«Яша, Шўро! Яша, Шўро!" — деб айтганман. Катталарга бу ўзгартиришим маъқул келиб, роса чапак чалишган. Кейинчалик воқеани Ҳамзахонга айтиб берсам, у киши:

— Ҳе, нодон! Шеърнинг қофиясини еб қўйибсан, «Замон»га «Шўро» қофия бўлолмайди-ку! — дедилар. Анча ўсал бўлдим. Лекин қизиқ жойи шундаки, ўшандан кейин бу қўшиқ ҳамма ерда мен айтгандақа қилиб айтиладиган бўлди. Кўчаларда ҳам. Катта концертларда ҳам. Кейин билсам, менинг бу «ихтиром» шоир асарларининг илмий нашрларига ҳам ўтиб кетган экан.

У гапидан озгина тўхтаб, бироз тин олди ва сўнг яна давом этди:

— Энди, гапнинг буёғини эшитинг. Шу йил қишда янги бир концерт гуруҳи тузилди. Унда мен ҳам бор эдим. Мен шу имкониятдан фойдаланиб, Ҳамзанинг «Яша Шўро»сини айтмоқчи бўлдим, лекин энди «Яша Шўро!» деб эмас, «Яша Турон!» деб. Мажлисда ғалағовур бўлиб кетди, мумтоз шоир, инқилобчи шоирнинг сўзларини ўзгартиришга кимнинг ҳаққи бор, деб. Мени концертда қатнашувчилар рўйхатидан ўчириб ташлашди. Бу масалага, чамамда, нозик идоралар ҳам аралашди. Директор мени ҳимоя қилмоқчи бўлди. Қўлидан келмади. Бу гап чувалашиб ҳозиргача давом этиб келяпти. Мен эса, мана, оёғимда этик, қўлимда қамчи — шаҳар билан Чирчиқ орасида беда ташиб, хиргойи қилиб юрибман. Бундан чиқдики, «Турон» деган сўзнинг кимларнидир қўрқитадиган маъноси бор экан — «Она-Ватан», «Озодлик», «Мустақиллик» деганларидек.

У бир пас дам олгач, ўз ҳаяжонларини босиб яна деди:

— Лекин мен ишонаман. Бир кун келиб, албатта, бу қўшиқни

Яша, Турон! Яша, Турон!
Сен яшайдирган замон. —

деб айтаман.

Ҳамма бир неча дақиқа жим бўлиб қолди. Миртилла билан Ҳомид эса шу паллада, қўлларида ош тўла иккита лаган, тепамизга келиб: «Ошга жой бўшатинглар!» деб қолишди. Апил-тапил қўллар ювилиб, ошга қўл урдик.

Улфатлар иштаҳа билан ошдан олишар экан, Қора-ка уч-тўрт ошам олгач, узр сўраб, қўлини арта бошлади.

— Директор билан бугун учрашувимиз бор эди, муҳим бир масала бўйича. Шунинг учун мени маъзур тутасизлар. Сизлар билан кўришганимдан беҳад мамнунман! — деди, илиқ табассум билан.

Шунда Исмоил ака:

— Бўлмаса, ошатаман! — деб қолди. Қора-ка эса хандон отиб кулиб:

— Ошамаган номард! — деди.

Исмоил ака кафтини тўлатиб, унга ош ошатар экан, у бир дона гуручни ҳам тўкмасдан ошаб юборди.

Қурбонали ака ичкаридан янги бир банорас тўнни олиб чиқиб унинг елкасига ёпди ва:

— Ўтган-кетганингизда кириб туринг, ҳамшаҳар! Хурсанд бўламиз! — деди.

Исмоил ака ва Миртилла азиз меҳмонни аравагача кузатиб қўйишди. Қора-ка отни бойлаган еридан ечиб, эпчиллик билан, ўз юки оғирлигини билдирмасдан, беда ғарами устига чиқиб, тик туриб, қўл силкиб биз билан хайрлашар экан, менинг назаримда у бир вақтлар ўзи ролини ўйнаган хушқомат ва паҳлавон Фарҳодга ўхшаб кетди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Зиёвуддин Мансурга онаси **ИНОБАТХОН аянинг** бевақт вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-48
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 133-49-93

Бош муҳаррир Мурод АБДУЛЛАЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Байрамали МУҚИМОВ
Саҳифаловчи — Шохруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г — 861. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН